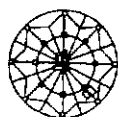

Cultuurhistorische notitie

Gemeente Bennebroek

Concept september 2003

drs. M.A.C. Polman Advies
Koningstraat 25
2011 TB Haarlem
telefoon 023 / 5314894

Colofon

Tekst

drs. M.A.C. Polman Advies
Koningstraat 25
2011 TB Haarlem
telefoon 023 / 5314894

Opdrachtgever

Gemeente Bennebroek, sector
Gemeentewerken

Begeleiding

L. Kiep (Ruimtelijke Ordening)

Uitgave

September 2003

Inhoudsopgave

Inleiding	pag. 5
Wat is een cultuurhistorische notitie	
Doelstelling	
Werkwijze	
Inhoud	
1. Historische ontwikkeling	pag. 7
2. Stand van zaken	pag. 23
Landschappelijke structuur	
Stedenbouwkundige en bebouwingsstructuur	
Infrastructuur	
3. Cultuurhistorische waarden	pag. 29
Ondergrond	
Landschappelijke structuur	
Stedenbouwkundige en bebouwingsstructuur	
Samenhang van ondergrond, structuur en bebouwing	
4. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	pag. 36
Bijlagen	
1. Procedure en werkwijze bij archeologisch onderzoek	pag. 42
2. Lijst met potentiële gemeentelijke monumenten	pag. 44
3. Belangrijkste literatuur en beleidsrapporten	pag. 45

[Kaart benne .broek]

Inleiding

Wat is een cultuurhistorische notitie

Een cultuurhistorische notitie inventariseert en bepaalt de waarden op het gebied van cultuurgeschiedenis te weten archeologie, stedenbouwkundige en landschappelijke structuur en bebouwing. Gebaseerd op de geconstateerde waarden worden aanbevelingen gedaan voor de gewenste beeldkwaliteit.

Doelstelling

Doel van deze notitie is het vaststellen van de cultuurhistorische waarden en het doen van aanbevelingen die deze waarden respecteren, versterken en daardoor het 'gezicht' van Bennebroek nog aantrekkelijker maken. Om de karakteristiek van de gemeente te behouden en te versterken is het essentieel dat nieuwe ontwerpen zijn verankerd in hun omgeving, dus aansluiten bij de geschiedenis van Bennebroek. Ze moeten er zogezegd naadloos, dus logisch en harmonisch, op aansluiten. Dat kan alleen maar door kennis van de locatie. Die kennis vormt als het ware de 'onderlegger' voor de nieuwe invullingen. Zo kan cultuurhistorie dienen als inspiratiebron om ruimtelijke meerwaarde en lokale herkenbaarheid te verkrijgen. Deze notitie vormt een leidraad bij het opstellen van het bestemmingsplan Bennebroek.

Werkwijze

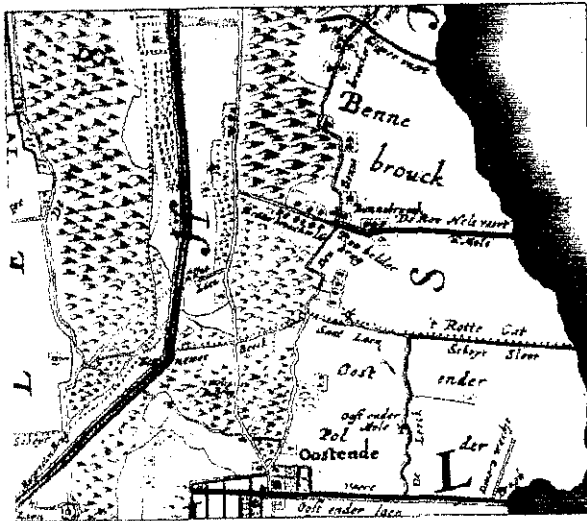
Door middel van het inventariseren en analyseren van de ruimtelijke structuur en met behulp van bestaande literatuur, archieven en (belangrijkste) beleidsrapporten wordt onderzocht hoe de verschijningsvorm van Bennebroek in de loop van de eeuwen tot stand is gekomen en wat de belangrijkste structuurkenmerken zijn. De cultuurhistorische waarden worden benoemd en er worden aanbevelingen gedaan die een leidraad kunnen zijn bij toekomstige ingrepen in de ruimtelijke structuur.

Inhoud

Hoofdstuk 1 beschrijft de historische ontwikkeling van Bennebroek. Hoofdstuk 2 geeft de stand van zaken betreffende de historische elementen die nog zichtbaar zijn in de ruimtelijke structuur. Hoofdstuk 3 benoemt de cultuurhistorische waarden. De samenvatting, belangrijkste conclusies en aanbevelingen volgen in hoofdstuk 4. Bijlage 1 geeft de procedure en werkwijze bij archeologisch onderzoek. Bijlage 2 bevat een lijst met potentiële, gemeentelijke monumenten. Bijlage 3 vermeldt de belangrijkste beleidsrapporten met betrekking tot de ruimtelijke structuur.

Kaart van de ban van Heemstede van Haarlem tot de Kennemerbeek, 1539. Boven ligt het Haarlemmermeer. Links ligt de stad Haarlem. Rechts stroomt de Kennemerbeek naar het Haarlemmermeer. De routes Binnenweg-Schoollaan en Rijkstraatweg lopen van links naar rechts

Onderdeel van het Kaartboek van Rhijnland uit 1678. Rechts (oost) ligt het Haarlemmermeer. Van noord naar zuid zijn de Binnenweg, Rijkstraatweg en Leidsevaart te zien. Vanuit het Haarlemmermeer stroomt de Bennebroekervaart (Rooheller Santvaert) naar de Roohellerbrug. In het verlengde ligt de Bennebroekerlaan. De parallel aan de Bennebroekerlaan gelegen vaart is nog niet aanwezig.

Hoofdstuk 1. Historische ontwikkeling

De gemeente Bennebroek ligt in het zuidelijk deel van Zuid-Kennemerland. In het noorden wordt de gemeente begrensd door Heemstede, in het westen door Vogelenzang (gemeente Bloemendaal), in het zuiden door Hillegom, in het oosten door de Ringvaart (gemeente Haarlemmermeer).

Bennebroek heeft een uniek karakter. Het relatief klein oppervlak is een gebied vol contrasten. De relatie tussen de historische dorpskern, vaarten, lintbebouwing en groene woonbuurten, park- en bosgebieden, kleinschalige graslanden en groene enclaves... Het zijn slechts enkele kenmerken van de specifieke identiteit die door de eeuwen heen is ontstaan.

Vroegste geschiedenis: oude en nieuwe duinen

Vanaf ongeveer 3000 voor Christus ontstaan evenwijdig langs de Hollands kust een reeks noord-zuid lopende strandwallen en duinen die door langgerekte, lager gelegen standvlakten worden afgewisseld. De strandvlakten worden in drogere perioden door zand overstoven terwijl tijdens hoge zeewaterstand de zee door de kustwallen heenbreekt zodat er grote binnenzeeën ontstaan. De vegetatie van de strandwallen bestaat aanvankelijk grotendeels uit bos. Dat beeld wijzigt geleidelijk na het jaar 1000 na Christus. Er ontstaat een enorm groot stuivend duinlandschap. De periode van de vorming van de jonge duinen is aangebroken. In de periode 1150 en 1350 vindt vooral een vervlakking van het reliëf plaats waarbij de duintoppen worden weggeblazen. Een uitzondering hierop vormen de zeereep en de hoge rug aan de binnenduintrand. Door het plaatsen van stuifschermen op de toppen van de binnenduintrand proberen bewoners van Zuid-Kennemerland landinwaartse verstuiving in het duingebied te voorkomen. Ook de nog aanwezige bossen helpen daarbij. Het gevolg is een aanzienlijke verhoging van de duinen en een messcherpe overgang naar de laaggelegen aangrenzende strandvlakte. Precies op zo'n overgang van strandwal en strandvlakte langs het Haarlemmermeer ontstaat Bennebroek. Het bestaat uit een uitgestrekt veengebied ten oosten van de lijn Binnenweg-Schoollaan. In de loop van de eeuwen worden grote delen door het Haarlemmermeer opgeslokt.

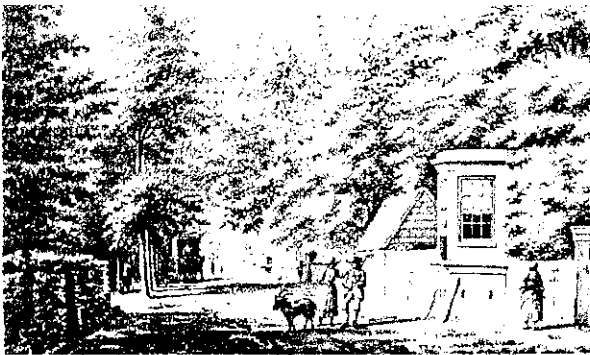
De eerste bewoners

Archeologisch onderzoek heeft in Bennebroek bewoningssporen aangetoond die uit de Bronstijd dateren (2000-800 v. Chr.). Ook zijn er sporen uit de IJzertijd (800 – 1ste eeuw v. Chr.) namelijk aardewerkvondsten. Op de hogere strandwallen vestigen zich de eerste bewoners. De veiligheid van de hogere strandwallen in combinatie met de aanwezigheid van drinkwater, viswater en jachtgronden vormt een goed woongebied. Hier ontstaan ook de eerste wegen zoals de huidige Rijksstraatweg: de hoofdweg tussen Haarlem en Leiden. Vanaf de strandwallen zijn deze vroegste bewoners het veen (strandvlakten) gaan ontginnen. In deze strandvlakte komt de Binnenweg-Schoollaan als belangrijke landweg tot ontwikkeling.

De eerste officiële vermelding van Bennebroek dateert uit het begin van de 14de eeuw. Het gebied is eigendom van de Graven van Holland die stukken grond verpachten aan inwoners van Haarlem om er turf te steken. Vanaf het midden van de 14de eeuw tot 1653 behoort Bennebroek tot de ambachtsheerlijkheid Heemstede.

Het Haarlemmermeer omstreeks 1760. In het veengebied achter de oude duinen vormen zich een aantal meren die in het begin van de 16de eeuw samengroeien tot één grote waterlakte: het Haarlemmermeer

De Rijksstraatweg in 1795 voorbij de Hartekamp, in de richting van De Gekeerde Man. De smalle, landelijke en zanderige weg wordt door hoge bomen omzoomd

Landwegen, turf en veen

Uit documenten en kaartmateriaal blijkt dat Bennebroek zich aan de oostzijde van de huidige Binnenweg-Schoollaan uitstrekt tot ver op het huidige Haarlemmermeers grondgebied. Het is een omvangrijk veengebied (voormalige strandvlakte) dat voortdurend smaller wordt omdat het Haarlemmermeer delen opslokt. Een zanderige, moeilijk begaanbare noord-zuidroute doorsnijdt het gebied. Deze Bennebrouckerwegh, de huidige Binnenweg-Schoollaan, loopt vanuit Haarlem via de huidige Glipperweg in Heemstede naar Hillegom. De grens tussen Bennebroek en Hillegom wordt gevormd door de Kennemerbeek: een kronkelend riviertje dat vanuit de duinen in Vogelenzang (gemeente Bloemendaal) in oostelijke richting loopt en uitmondt in het Haarlemmermeer. Hoger op de strandwal loopt de Heerenwech, ook wel Grootte Heemstederwech genaamd (nu Rijksstraatweg)¹. Deze middeleeuwse zandweg wordt omgeven door vrijwel onontgonnen duingronden met een enkel zandpad zoals de zogenoemde Qualaen en een enkele hofstede zoals 's Gravenmade.

Rondom de veenstrook ter hoogte van de lijn Binnenweg-Schoollaan (de strandvlakte die in het oosten overgaat in het Haarlemmermeer) worden in 1544 12 huizen geteld. In 1561 zijn het er 14. De meeste daarvan staan in De Glip². Enkele woningen zullen verspreid langs de Binnenweg-Schoollaan hebben gestaan. Uit het feit dat turfwinning (tot in de 15de eeuw), akkerbouw en veeteelt en het vervoer van personen en vrachten (vanaf de 15de eeuw) tot de belangrijkste inkomsten behoorden, kan worden opgemaakt dat de meeste huizen kleine boerderijen waren met hier en daar een herberg. Er zijn documenten uit het begin van de 15de eeuw die wijzen op de aanwezigheid van een kasteel van een zekere Gerrit van Dever van Bennebroek³. De locatie van dit kasteel is tot op heden onbekend.

Blekerijen

Vanaf het einde van de 16de eeuw doen de blekerijen hun intrede in de binnenduintrand. De omstandigheden zijn gunstig: de beschikbaarheid van helder duinwater voor het spoelen en wassen van stoffen en de beschutte ligging van de bleekvelden in de luwte van de duintrand. Grote stukken strandwal worden afgraven en afgevlakt om als bleekveld te dienen. Eerst ter weerszijden van de Binnenweg later ook aan de oostzijde van de Schoollaan, langs de Rijksstraatweg, de Bennebroekerlaan en ten noorden van de Bennebroekervaart. De bleekveldjes worden omgeven door smalle, zogenoemde gietslootjes waaruit water wordt geschept om het doek te bevochtigen. De duinhellingen dienen vervolgens als droogberg. Het is vooral Haarlems linnen dat hier gebleekt wordt en als internationaal vermaard *Haarlemmer Bleek* wordt verkocht.

De ambachtsheerlijkheid

Vanaf 1653 hoort Bennebroek niet langer tot Heemstede maar wordt een zelfstandige ambachtsheerlijkheid. Adriaan Pauw jr., zoon van raadspensionaris Adriaan Pauw, wordt met de ambachtsheerlijkheid Bennebroek beleend⁴. De veen- zand- en duingronden tussen Binnenweg-Schoollaan en Vogelenzang behoren voortaan bij Bennebroek. Het gebied ten noorden van de Swartsenburgerlaan, waartoe onder meer het buurtschap De Glip behoort, valt onder Heemstede. De stichting van Bennebroek is een feit. In deze zelfstandige ambachtsheerlijkheid wordt door de ambachtsheer een dorpskern tot ontwikkeling gebracht.

¹ Pas vanaf 1653 maakt deze Rijksstraatweg deel uit van Bennebroek.

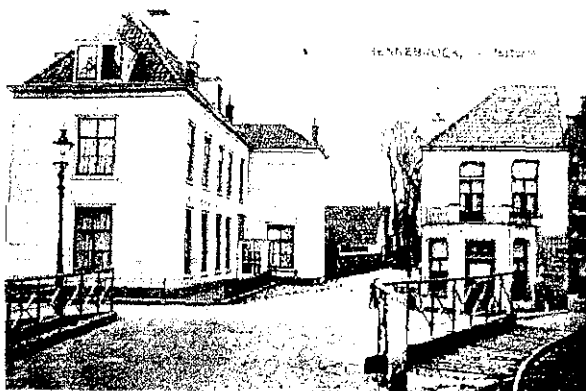
² Het buurtschap De Glip ontwikkelt zich in deze periode tot een kleine dorpskern. Na de afscheiding van Bennebroek in 1653 blijft De Glip tot Heemstede behoren.

³ Groesbeek, J.W., *Bennebroek, beeld van een dorpsgemeenschap*, Zutphen 1982, p. 8

⁴ Gerard Pauw, de andere zoon van Adriaan Pauw, wordt ambachtsheer van de heerlijkheid Heemstede.

Zicht op de Bennebroekervaart, Reek en de Roohellerbrug vanuit de Meerweg. Links, op de hoek Meerweg-Schoollaan is nog een deel van de 17^e-eeuwse pastorie zichtbaar (foto rond 1900)

De entree van de Schoollaan gezien vanaf de Roohellerbrug. Links staat de pastorie. Beide panden zijn in de 20^e-eeuw gesloopt ter verbreding van de Schoollaan (foto rond 1900)

Meerweg richting Het Haarlemmermeer. Op een boerderij en molen na is het gebied onbebouwd (foto rond 1910)

Vaarten, waterwegen en een dorpskern

In 1622 is het oostelijk deel van de Bennebroekervaart (toen Rooheller Santvaert genaamd) gegraven. Op 17de-eeuwse kaarten is te zien dat de Rooheller Santvaert vanuit het Haarlemmermeer naar de Binnenweg loopt. In het verlengde van de vaart (richting Rijksstraatweg) ligt de Bennebroekerlaan (toen Bennebrouckerlaen genaamd). Langs de vaart loopt een jaagpad waarover de zanders hun schuiten trekken. Via deze oost-westverbinding die uitmondt in het Haarlemmermeer wordt zand, afkomstig van afgegraven duinen, per schip afgevoerd naar Amsterdam. De vaart dient eveneens tot vervoer van goederen en personen via het Haarlemmermeer naar steden in de omgeving. Over de vaart ligt de Roohellerbrug. Het jaagpad aan de zuidzijde van de vaart ontwikkelt zich tot de Meerweg.

De Bennebroekervaart wordt in de loop van de 17de eeuw in westelijke richting verlengd, parallel aan de Bennebroekerlaan.

De Kennemerbeek, de voorheen belangrijke grensrivier tussen Bennebroek en Hillegom, lijkt in de 17de eeuw deels te zijn verzand. Het westelijk deel tussen Leidsevaart en Binnenweg wordt op historische kaarten nog als Kennemerbeek aangeduid maar het oostelijk deel (tussen Binnenweg en het Rottegat) heet nu Zandlaan (toen Sant Laen). Ten zuiden van het Rottegat loopt nog een smalle sloot (Scheyt Sloot) die uitmondt in het Haarlemmermeer.

Tussen 1656 en 1657 wordt de Leidsevaart gegraven, de waterweg tussen Haarlem en Leiden. De vaart, met jaagpad ernaast, brengt een kortere en veiligere verbinding tot stand tussen Haarlem en Leiden dan de vooral bij storm gevaarlijke route over het Haarlemmermeer. Het graven van de Leidsevaart heeft tot gevolg dat een klein deel van Bennebroek aan de westzijde van de vaart komt te liggen.

Vlak bij de brug, aan de noordzijde van de Rooheller Santvaert (Bennebroekervaart) komt in het midden van de 17de eeuw de Reek tot ontwikkeling. Adriaan Pauw geeft deze gronden vanaf 1659 in erfpacht uit waarna ze bebouwd worden. De bebouwing langs de Reek bestaat aanvankelijk uit vrijstaande panden, gelegen dichtbij de brug. In 1732-33 zijn 14 percelen bebouwd. Daaronder zijn een chirurgijnswinkel, een boerderij, een pakhuis en een hofstede genaamd Nollenburch.

Langzaam treedt verdichting op wat uiteindelijk leidt tot een vrijwel aaneengesloten bebouwingslint. Zo vormt zich een kleine dorpskern langs de Reek en rond de kruising Binnenweg-Schoollaan en Reek-Bennebroekerlaan.

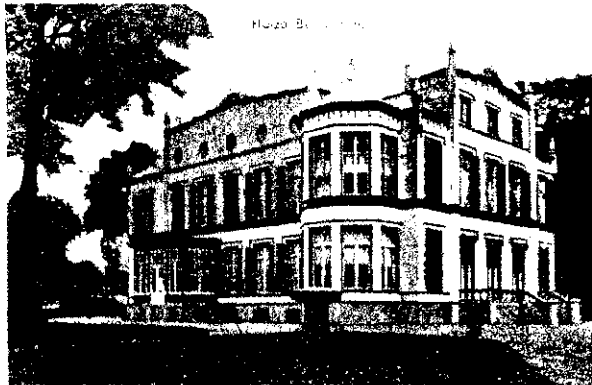
Langs de Bennebroekerlaan wordt in 1645 nog maar één huis geteld. In 1733 staan er 15 waarvan het merendeel de functie van blekerij heeft. Ter hoogte van de Roohellerbrug staan een paar woonhuizen die door niet-blekers worden bewoond. De bebouwing langs de Schoollaan (toen Heerelaan, Bennebroekerlaan of Binnenweg geheten) bestaat in de 17de eeuw slechts uit een pastorie (ter hoogte van de brug) en een school met onderwijzerswoning en een enkele blekerij.

Sinds 1679 heeft het dorp een hervormde kerk. In 1664 meldt de ambachtsheer van Bennebroek Adriaan Pauw aan de Staten van Holland dat hij tegenover zijn landgoed Duijnwijck (Het Huis te Bennebroek) het terrein, bestemd voor de bouw van een kerk, de aanleg van een kerkhof en een plein, heeft laten ophogen. Twee jaar eerder heeft hij bouwmeester Pieter Post opdracht gegeven tot het ontwerpen van de Hervormde Kerk. Twee ontwerpvoorstellen vinden in zijn ogen geen genade. Het derde uit 1664 wordt goedgekeurd maar de bouw begint pas in 1679. Pieter Post is dan al 10 jaar dood en de bouw wordt uitgevoerd onder leiding van Adriaan Dorsman.

Het overgrote deel van het 17de-eeuwse Bennebroek is onbebouwd op de landgoederen, blekerijen, hofsteden en een enkele molen en herberg na. Zo is de Meerweg niet meer dan een smal, zanderig jaagpad richting Haarlemmermeer met zicht op een uitgestrekt open veengebied met één molen aan de zuidzijde.

Buitenplaats Duinlaan aan de Bennebroekerlaan omstreeks 1840

Het Huis te Bennebroek omstreeks 1900. Het is tussen 1860 en 1864 gebouwd en vervangt een 17de-eeuwse voorganger

Het Huis te Bijweg langs de Rijksweg ter hoogte van de Bijweglaan aan het einde van de 19de eeuw

Hoe zag de 17de-eeuwse kern rondom de brug en langs de Reek eruit? Kaarmateriaal en schriftelijke bronnen geven enige opheldering. De woningen, hoofdzakelijk bestemd voor blekerspersoneel en ambachtslieden, zijn traditioneel gebouwd en bestaan uit meestal één en soms uit twee bouwlagen met een kap. De huizen zijn opgetrokken in hout of baksteen en met riet of pannen gedekt. De meeste zullen voorzien zijn van een kelder. Elk pand verschilt van zijn buurman: laag en hoog, klein en groot staan naast elkaar. Ze zijn allemaal met hun voorgevel georiënteerd op de weg of op het water.

Op de kruising van het dorp staan twee herbergen. Op de hoek Schoollaan-Bennebroekerlaan staat sinds circa 1653 het pand Die Swarte Hondt: herberg en tot 1856 ook rechthuis⁵. Aan de overkant, op de hoek Schoollaan-Meerweg staat vanaf 1654 een pastorie die soms ook als kerkgebouw dienst doet⁶. Schuin tegenover herberg Die Swarte Hondt, op de hoek Binnenweg-Reek verrijst in 1666 herberg De Graeve Tromp, voorzien van koetshuis en de benodigde stallen (Binnenweg 12a, 14)⁷.

Buitenplaatsen

'Bennebroek pronkt met verscheidene zeer aangename en trotsche luthoven' stelt een 18de-eeuwse auteur bewonderend vast⁸. De bloei van het dorp is zichtbaar in de vele buitenplaatsen. De ambachtsheren zetelen sinds 1657 in Hofstede Duijnwiijk, korte tijd later Huis te Bennebroek genaamd, gelegen aan de oostzijde van de Binnenweg, nabij de kruising met de Reek. Hier was voorheen linnenblekerij Duijnwiijk gevestigd. Over het uiterlijk van het 17de-eeuwse Huis te Bennebroek is weinig bekend. Een vroeg 18de-eeuwse akte spreekt van 'een groot royaal heerenhuys, van ouds genaamd Duijnwiijk, bestaende in verscheijde vertrekken enige haer uitsigt hebbende in de Haerlemmermeer'⁹. Aan de voorzijde, gelegen aan de Binnenweg (nr. 8), staat een klein woonhuis¹⁰. Aan de overzijde, eveneens aan de Binnenweg, staat het jagershuis. Het wordt bewoond door de jager die er in opdracht van de ambachtsheer de wildstand in de bossen en duinen van Bennebroek op peil houdt¹¹.

Over het omringende landgoed is meer bekend. Hovenier Floris Gerritszoon Trompert maakt in 1659 een ontwerp voor een in strak geometrische stijl aangelegd park. Rechte lanen en paden, geometrische tuinen, lange vijvers die vanuit het Huis zicht geven op het Haarlemmermeer en een 'vogelkooi' zijn daarin kenmerkend. Deze strenge geometrie verandert een eeuw later, naar ontwerp van landmeter en hovenier Adriaan Snoek, in een meer vrije tuinstijl waarin een aanzet naar de Engelse Landschapstijl te ontdekken is. Later, in 1861-62, zullen de bekende landschapsarchitecten J.D. en L.P. Zocher deze Engelse Landschapstijl voltooiën door de aanleg van slingerpaden, vijvers, doorzichten, onverwachte uitzichten, weelderige bossages, hoge bomen en open plekken.

De 17de en de 18de eeuw is de periode dat rijke kooplieden, veelal uit Amsterdam en Haarlem, buitenplaatsen laten bouwen. Bennebroek ligt in een prachtige omgeving en is goed bereikbaar vanuit Amsterdam via het Haarlemmermeer. Om zich te spiegelen aan de adel wordt een eigen 'kasteeltje' of landgoed aangelegd, vaak op de plek van een hofstede of boerderij, waar zij enkele maanden per jaar verblijven. Soms wordt het 'buiten' met een blekerij uitgebreid zoals buitenplaats De Uijtvlugt gelegen aan de Binnenweg ten noorden van de kerk en buitenplaats Duinlaan¹², gelegen op de hoek van de Rijksstraatweg-Bennebroekerlaan-Duinlaan. Ter hoogte van de Zwarteweg, nabij de Leidsevaart ligt het landgoed met hofstede 's-Gravenmade (in 1657 in bezit van de ambachtsheer). Ten zuiden hiervan, ter plekke van het latere ziekenhuis Vogelenzang, ligt de buitenplaats Lokhorsterduin.

⁵ Herberg Die Swarte Hondt is in 1929 gesloopt ten behoeve van wegverbreding.

⁶ De pastorie is rond 1960 gesloopt.

⁷ Herberg De Graeve Tromp heeft een 17de-eeuwse kern maar de hoofdvorm dateert uit de late 19de eeuw.

⁸ Ollefen. L. van, *De Nederlandsche stad en dorpsbeschrijver*, dl. IV, Kennemerland, Amsterdam 1796 (ongepag)

⁹ Huis te Bennebroek wordt in 1860-64 ingrijpend verbouwd en in 1972 gesloopt.

¹⁰ Binnenweg 8 dateert uit de 17de eeuw maar wordt in 1892 herbouwd. Het pand is een Provinciaal Monument.

¹¹ Het jagershuis is in de jaren 80 van de 20ste eeuw door brand verwoest. Op deze plek staat nu het Kerkelijk Centrum.

¹² Het buiten Duinlaan wordt eind 19de eeuw gesplitst. Het nieuwe Duinlaan is in 1960 gesloopt

Hyacintenvelden langs de Meerweg

Het woningbouwcomplexje aan de Van Verschuer Brantslaan dateert uit 1901

Schoollaan richting Binnenweg rond 1905. Achter het wit gepleisterde huis staat de school

Langs Binnenweg-Schoollaan en langs Bennebroekerlaan en Rijksstraatweg verrijzen in de 17de en 18de eeuw verschillende buitenplaatsen zoals het Huis te Bijweg¹³ (Rijksstraatweg), Swanenburgh¹⁴ (Rijksstraatweg), Quatre Bras¹⁵ (hoek Rijksstraatweg-Zwarteweg), Duinlust¹⁶ (Schoollaan), Swartsenburg (ten noorden van het Huis te Bennebroek), Middendorp¹⁷ (hoek Bennebroekervaart-Binnenweg ter hoogte van de Oude Zandvaart).

De buitens worden verfraaid met tuinen, gebaseerd op Franse barokstijlen en voorzien van vijverpartijen, fontein, theekepels, uitkijktorens, oranjerieën, belvédères, boomgaarden, weilandjes, moestuinen en imposante hekwerken en toegangspoorten. Voor personeel zoals tuinlieden, koetsiers, palfreniers (koetsbedienden), huisknechten worden dienstwoningen op het buiten gebouwd.

De algehele economische malaise vanaf het midden van de 18de eeuw tot in het midden van de 19de eeuw treft ook Bennebroek. Het aantal inwoners groeit nauwelijks. In 1748 telt Bennebroek 360 inwoners. In 1796 zijn dat er 366. In 1821 zijn het er 375. Blekerijen verdwijnen, landgoederen vervallen, veel buitens vallen onder de slopershamer.

Groei, ontwikkeling, verdichting

Vanaf het midden van de 19de eeuw trekt de economie aan. Door de droogmaking van het Haarlemmermeer tussen 1840 en 1852 droogt ook het moerassige oostelijke deel van Bennebroek langzaam maar zeker op. Dat komt goed uit want een nieuwe industrie dient zich aan. Inmiddels heeft zich in Haarlem een levendige handel in bloembollen ontwikkeld. De vraag naar bollen is groot. De nieuwe, drooggemaakte gronden in Bennebroek zijn voor teelt zeer geschikt. Door het afgraven van delen van de oude strandwal worden ook de gronden langs de Leidsevaart en ter weerszijden van de Bennebroekerlaan daarvoor geschikt gemaakt. Enkele voormalige blekerijen zoals het landgoed Duinlaan (hoek Rijksstraatweg-Bennebroekerlaan-Duinlaan) gaan over op de teelt van bloembollen. Met bollen volgeladen platte schuiten varen dagelijks over de vaarten naar Haarlem. Voor Bennebroek breken economisch gunstige tijden aan. De bevolking en dus de behoefte aan woningen groeit. Het aantal inwoners stijgt van 428 in 1839 naar 1191 in 1899 en naar 1275 in 1904.

De ontwikkeling van Bennebroek bestaat in eerste instantie uit een verdere verdichting langs de Reek en het oostelijk deel van de Bennebroekerlaan. Aan de noordzijde van het dorp, ter plekke van twee voormalige 17de-eeuwse buitenplaatsen en blekerijen de Uijtvlugt en Heckevelt (sinds 1732 bekend als buitenplaats De Dageraad), ontstaat rond 1900 het buurtschapje de Dageraad. Hier wordt in 1901 ook een klein sociaal woningbouwcomplex gebouwd, bestemd voor 'hulpbehoevenden, bejaarde lieden van beiderlei kunne'¹⁸. De rijke grondeigenaar baron Van Verschuer heeft daar samen met zijn vrouw Anna een stichting voor opgericht: de Van Verschuer-Brantsstichting. Woningbouwverenigingen als Bennebroeks Bloei en Bennebroek bouwen, met behulp van overheidssubsidie, tientallen woningen, vooral bestemd voor de groeiende groep arbeiders werkzaam in de bloembollen. Langs de Schoollaan, de Leidsevaart en de Zwarteweg worden vanaf 1913 dergelijke complexen gebouwd.

Tal van winkels, kerken, scholen en andere voorzieningen verrijzen. In 1807 telt Bennebroek één lagere school (Schoollaan) en één onderwijzer. Rond 1900 heeft elke gezindte zijn eigen schoolgebouw. De School met den Bijbel (Willinkschool), in 1904 gebouwd aan de Rijksstraatweg naar ontwerp van de Haarlemse architect J.A.G. van der Steur, is er een voorbeeld van.

¹³ Het Huis te Bijweg is in de jaren dertig van de 20ste eeuw gesloopt

¹⁴ Het buiten Swanenburgh is in de jaren dertig van de 20ste eeuw gesloopt

¹⁵ Het buiten Quatre Bras is begin 20ste eeuw gesloopt

¹⁶ Buitenplaats Duinlust wordt in 1919 verbouwd tot woning van de rector van het St. Luciaklooster.

¹⁷ Buitenplaats Middendorp wordt in 1890 door brand verwoest.

¹⁸ A.c. bij Groesbeek p.175

De Meerweg

Ten zuiden van de Meerweg, omgeven door de bollenvelden, verrijzen rond 1900 de Sint Jozefkerk, de pastorie en het klooster- en scholencomplex. Ook de Kerklaan en de begraafplaats dateren uit deze tijd

De trambocht bij de Dageraad aan de Binnenweg. Vanaf 1881 passeert hier dagelijks de stoomtram Haarlem-Leiden. Later (1932-1948) neemt de elektrische tram de functie over

Rijksstraatweg gezien naar het zuiden rond 1900. Rechts staat villa Bagatelle, gebouwd in 1855. De brug dateert uit hetzelfde jaar en krijgt dezelfde naam

In 1894 wordt naar ontwerp van de Haarlemse architect F.G.H. Haitsma Mulier een raadhuis gebouwd aan de Rijksstraatweg. In 1899 krijgt Bennebroek ook een eigen postkantoor aan de Bennebroekerlaan.

Op de open, onbebouwde bloembollenvelden ten zuiden van de eveneens onbebouwde Meerweg verrijst eind 19^e eeuw een nieuwe landgoed in de vorm van een katholiek bolwerk. De Kerklaan leidt in een rechte as naar de Sint Jozefkerk. De kerk uit 1894 wordt, wegens verzakkingen, in 1900 door het huidige exemplaar vervangen. In 1895 worden een rooms-katholieke lagere school, een huishoudschool en het klooster gebouwd. Aan de westzijde van het kloostercomplex, sinds 1919 St. Luciaklooster genaamd, ligt de ruime kloostertuin. De rector van het klooster woont in de voormalige buitenplaats Duinlust. De aanleg van het kerkhof volgt in 1898, de bouw van de pastorie in 1899. In 1929 wordt aan de Kerklaan een jongensschool met gymnastieklokaal gerealiseerd.

Verlichting, bestrating, bruggen

Het is deze periode waarin een aanzet tot ontwikkeling en verbetering van de infrastructuur tot stand komt. Bestrating en dorpsverlichting doen hun intrede. Een beschrijving van het wegennet van Bennebroek uit 1853 vermeldt dat de meeste wegen onbestraat zijn en aan weerszijden met iepenbomen zijn beplant. De Bennebroekerlaan is inmiddels van zandweg in een grintweg gewijzigd. Rond de eeuwwisseling zijn in ieder geval de Bennebroekerlaan, de Leidsevaart, de Zwarteweg, de Schoollaan en de Binnenweg bestraat. In 1850 heeft het dorp één dorpslantaarn (bij de Roohellerbrug).

Sinds 1834 ligt de Vogelenzangse brug, in de volksmond de Centenbrug genaamd, over de Leidsevaart. Deze brug, gelegen in het verlengde van de Zwarteweg, vervangt de trekschuit die voorheen de oversteek verzorgde. De houten brug wordt in 1877 door een ijzeren exemplaar vervangen. Na de droogmaking van de Haarlemmermeer is in 1871 een draaibrug, ook wel rolbrug genaamd, over de Ringvaart gebouwd. Het bijbehorende brugwachterhuis staat ernaast, aan het einde van de Meerweg. In 1855 wordt de Bennebroekervaart in westelijke richting met een dwarsvaart verlengd die eerst naar het noorden loopt, de Rijksstraatweg kruist en in westelijke richting aantakt op de Leidsevaart. De brug in de Rijksstraatweg krijgt de naam van de in dat jaar gebouwde villa Bagatelle, gelegen in de nabijheid van de brug.

Villa's en middenstandswoningen

Vanaf het einde van de 19^e eeuw komen renteniers en welgestelde forensen naar Bennebroek. Ze worden gelokt door de gunstige ligging ten opzichte van de grote steden en de zee en door het vele natuurschoon. De aanleg van de spoorlijn Haarlem-Leiden sinds 1842 en de halte station Vogelenzang (gemeente Bloemendaal) in 1880-1881 maken het dorp goed bereikbaar. Dat geldt eveneens voor de stoomtram Haarlem-Leiden die over de Rijksstraatweg loopt en vanaf 1881 ook over de Binnenweg en de Bennebroekerlaan. Van 1932 tot 1948 rijdt de nieuwe elektrische tram over de Binnenweg, passeert de Hervormde Kerk aan de achterzijde en loopt over de Bennebroekerdreef naar de Rijksstraatweg.

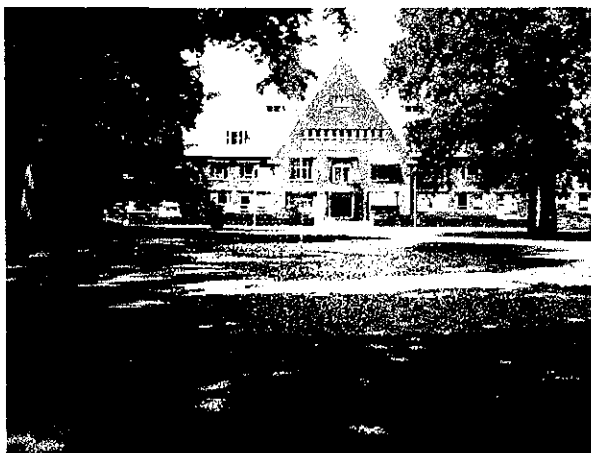
Luxueuze villa's met grote tuinen verrijzen langs de Rijksstraatweg zoals Bosch- en Duinzicht die in 1903 voor de toenmalige burgemeester Zubli wordt gebouwd. Sinds 1855 staat nabij de grens met Heemstede villa Bagatelle. Ten noorden van Het Huis te Bennebroek ligt het buitenverblijf Rusthof. Ook aan de noordzijde van de Bennebroekervaart wordt gebouwd. De huizen Welgelegen (1896), Eikenhorst en Lijsterhof zijn via houten bruggetjes over de vaart bereikbaar.

Een groot aantal buitenplaatsen wordt in de late 19^e eeuw gerestaureerd, vernieuwd of herbouwd en verfraaid met tuinen in de Engelse landschapstijl. Zo wordt tussen 1860 en 1864 het Huis te Bennebroek ingrijpend verbouwd en uitgebreid. Het ontwerp is van de Haagse architect Eli Saraber¹⁹.

¹⁹ Het Huis te Bennebroek is in 1972 gesloopt.

In de Schoollaan worden vanaf 1913 complexmatige woningwetwoningen gebouwd

In 1927 wordt het psychiatrisch ziekenhuis Vogelenzang opgericht, ter plekke van de voormalige buitenplaats Lokhorsterduin

Het imposante, historische Huis te Bennebroek wordt in 1972 gesloopt om plaats te maken voor dit verzorgingscomplex

Dat geldt eveneens voor de in neo-gotische stijl opgetrokken oranjerie met toegangspoort die de oprijlaan van het Huis te Bennebroek aan de Binnenweg markeert²⁰. Het omringende park wordt in Engelse Landschapstijl aangelegd naar ontwerp van J.D. en L.P. Zocher.

Andere grote buitenplaatsen worden soms gesplitst zoals Duinlaan: het nieuwe buitenhuis op de hoek Rijksstraatweg-Bennebroekerlaan staat rond 1900 bekend als Vredehoeve²¹, het huis op de hoek Bennebroekerlaan-Duinlaan als 'villa Duinlaan'.

Na 1918 groeit de vraag naar middenstandswoningen. In de jaren dertig worden Het Duin en de terreinen van de landgoederen Het Huis te Bijweg en Swanenburch (Krakeling) verkaveld en bebouwd. De invloed van de Engelse Tuinstadbeweging is afleesbaar in de stedenbouwkundige opzet. De dorps sfeer, de gebogen straten, de open bebouwing, de royale tuinen zijn stedenbouwkundige elementen die kenmerkend zijn voor de Tuinstadfilosofie. Ook het uiterlijk van de eengezinswoningen doet 'dorps' aan. Ze zijn traditionalistisch gebouwd met veel natuurlijke materialen zoals metselwerk, gebakken pannen en houten ramen. De bebouwing van Het Duin komt in grote trekken na 1950 tot stand. De voormalige bloembollenvelden ten zuiden van de Bennebroekerlaan worden in 1972 verkaveld om het plan Laag Duin uit te voeren. Hier worden luxe middenstandswoningen gebouwd.

Volkswoningbouw

De teelt van bloembollen neemt af, vooral na 1930. Niet alleen terreinen van voormalige landgoederen maar ook grote arealen bollenland komen vrij voor woningbouw. Aan de noordzijde van de Zwarteweg worden tussen 1913 en 1936 woningbouwcomplexen gebouwd. Ten zuiden van de Zwarteweg is tussen 1956 en 1962 het uitbreidingsplan Bloemhof gerealiseerd. Het stratenpatroon is gebaseerd op de kavelrichting van de voormalige bollenvelden. Ook het oorspronkelijk onbebouwde stuk grond ten zuiden hiervan is inmiddels bebouwd (Bloemveld). Vanaf de jaren dertig wordt de Meerweg bebouwd. In de polder aan de zuidzijde, rondom het kloostercomplex, wordt nog tot in de jaren 1950-1955 veen afgegraven. Daarna komt in 2 fasen het bouwplan Meerwijk tot stand. Meerwijk I is vanaf 1932 ontwikkeld, Meerwijk II dateert uit de jaren zeventig. Toen zijn ook het verzorgingshuis Meerleven en de Meerwijkschool (thans seniorenwoningen) gerealiseerd. Het drassige veengebied en voormalig bollenland aan de zuidoostzijde wordt in de jaren zestig van de 20ste eeuw ontwikkeld tot sportcomplex Rottegat.

Instellingen en pretparken

De meeste landgoederen verliezen in de loop van de 20ste eeuw hun oorspronkelijke functie. Zo wordt tussen 1927 en 1928 het psychiatrisch ziekenhuis Vogelenzang gebouwd, ter plekke van de voormalige 16de-eeuwse buitenplaats Lokhorsterduin. Opvattingen over de verpleging van psychiatrische patiënten liggen eraan ten grondslag: de stad uit, de natuur in. Het terrein is opgezet volgens een zogenoemd paviljoenstelsel zoals dat begin 20ste eeuw veel voorkwam bij psychiatrische instellingen in Duitsland en Zwitserland: alzijdige bebouwing of complexen die los in de groene ruimte lijken te staan. Het hoofdgebouw, de watertoren, het ketelhuis, de centrale keuken en de woning van de geneesheer-directeur zijn in 1928 voltooid. In de loop van de jaren zijn een kerk en verschillende paviljoens bijgebouwd.

Het Huis te Bennebroek wordt in 1972 gesloopt. Een verzorgingscomplex, naar ontwerp van H.N. van Wijk, neemt de plaats in. Het voormalige landgoed bestaande uit weiland, waterpartijen en bos is een beschermd natuurmonument.

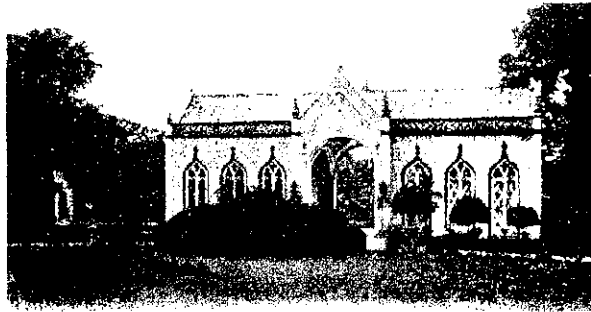
In 1948 krijgt de gemeente het buiten Duinlaan (hoek Bennebroekerlaan-Duinlaan) in eigendom. Het landhuis Duinlaan wordt in 1960 gesloopt om plaats te maken voor het nieuwe raadhuis dat tussen 1971 en 1972 naar ontwerp van de Rotterdamse architect M.D. van Wensveen tot stand komt.

²⁰ De oranjerie en de inrijpoort zijn in 1951 gesloopt.

²¹ Landhuis Vredehoeve is in 1931 afgebrand.

Bennebroekerlaan ter hoogte van de Roobellerbrug rond 1910. Het linkerpand, gelegen op de hoek van de Schoollaan, is gesloopt uit verkeersoverwegingen

De neogotische oranjerie, tevens entreepartij, van het Huis te Bennebroek is gesloopt uit (hoofdzakelijk) esthetische overwegingen

Verkeersoverwegingen lagen ten grondslag aan de sloop van de vermaarde herberg De Geleerde Man

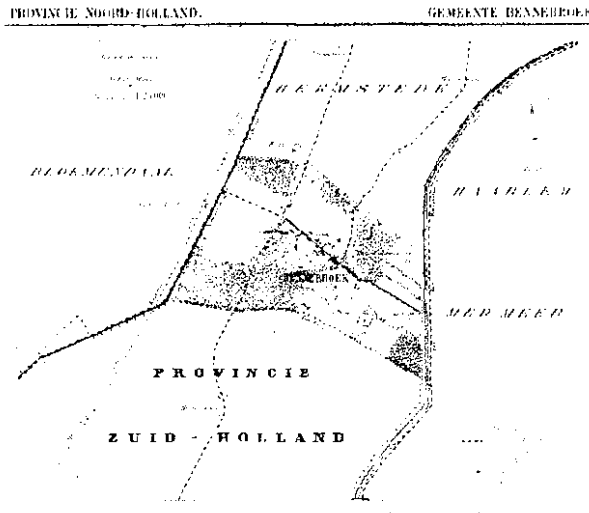
Een deel van de voormalige overtuin van het landgoed De Hartekamp wordt in 1953 tot kleine showtuin voor bloembollen ingericht. De gemeente Bennebroek wordt in 1975 eigenaar van de inmiddels tot speeltuin en pretpark omgedoopte Linnaeushof.

De nieuwe tijd

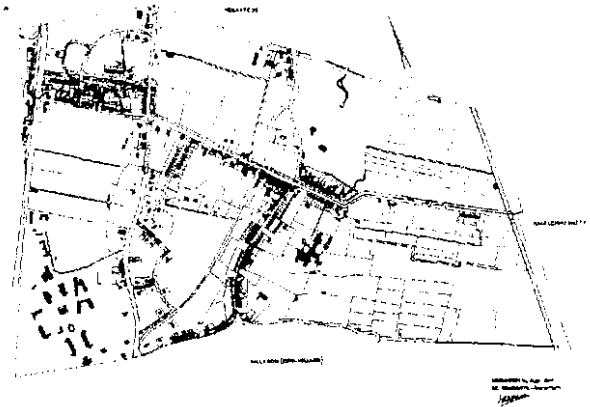
Het is de eeuw van grootschalige sloop van buitenplaatsen en/of hun bijbehorende buitenhuizen om plaats te maken voor woningbouw, verzorgingstehuis of raadhuis. Vooral door de enorme toename van het autoverkeer sinds de jaren vijftig verandert het uiterlijk van Bennebroek ingrijpend. Juist in een dorp als Bennebroek waar eeuwenlang voetgangers, handkarren en aangespannen wagens het straatbeeld bepaalden is het dorp niet ingesteld op de toenemende verkeersdruk. Straten bieden onvoldoende ruimte en aan nijpende verkeers- en parkeerproblemen moet het hoofd worden geboden. Door sloop, wegverbredingen en het rooien van bomen wijzigt de ruimtelijke schaal en daardoor de structuur van het dorp op cruciale punten. Zo worden in 1929 de Rijksstraatweg, de Bennebroekerlaan, Zwarteweg en entree van de Schoollaan verbreed. Daartoe worden verschillende panden gesloopt waaronder de 17de-eeuwse herberg Die Swarte Hondt. Ook de in de wijde omstreken vermaarde herberg Huys ter Leer, in 1682 gebouwd op de hoek van de Rijksstraatweg en de Zwarteweg en sinds begin 18de eeuw herberg De Geleerde Man genaamd, verdwijnt.²² Verkeersoverwegingen liggen ook ten grondslag aan de verbreding van de Kerklaan in 1951. Niet alleen straten maar ook bruggen blijken te smal en worden in de loop van de jaren grondig vernieuwd, verbreed en afgevlakt.

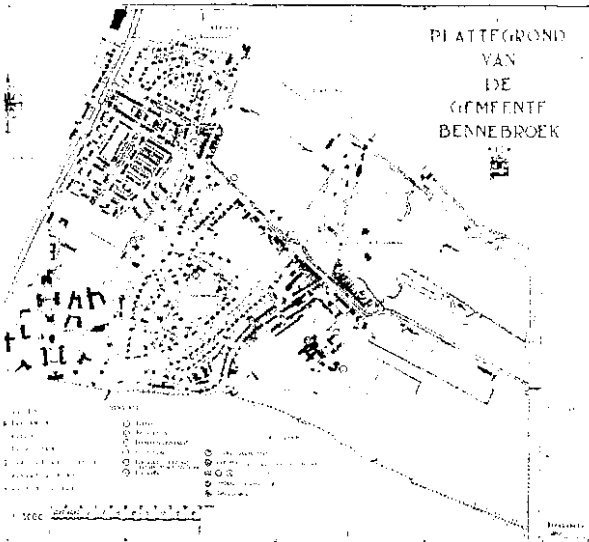
²² Wanneer De Oude Geleerde man in 1929 wordt gesloopt ten behoeve van de verbreding van de weg neemt het buurpand de functie over.

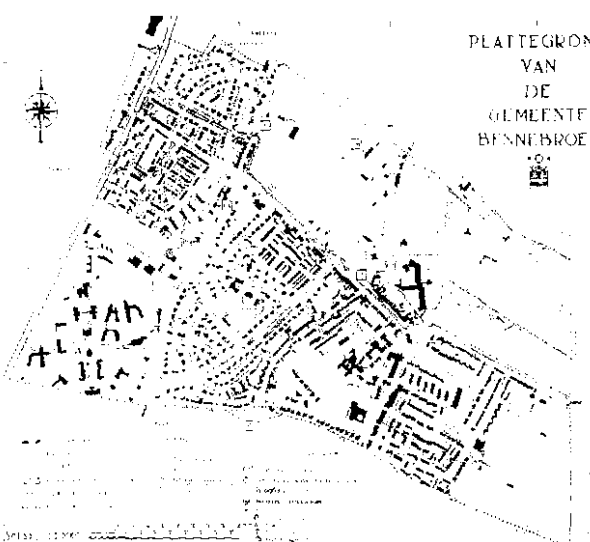
Bennebroek in 1869

Bennebroek in 1936

Bennebroek in 1962

Bennebroek in 1985

Hoofdstuk 2. Stand van zaken

In de ruimtelijke structuur is de eeuwenlange geschiedenis van Bennebroek nog zichtbaar. Deze historische elementen maken deel uit van de cultuurhistorische waarden.

- **Landschappelijke structuur**
  - Restanten van de voormalige strandwal zijn zichtbaar in de hoogteverschillen van het terrein van het psychiatrisch ziekenhuis Vogelenzang (Geestgronden) en op de daar tegenovergelegen gronden van Het Duin en de hoger gelegen Rijksstraatweg.
  - Restanten van de voormalige strandvlakte zijn zichtbaar in het vlakke landschap ten oosten van de Binnenweg.
  - Het kenmerkende hoogteverschil ten zuiden van de Zandlaan (gemeente Hillegom) en de Kennemerbeekweg is eind 19de eeuw ontstaan door zandafgraving ten behoeve van de kalkzandsteenfabriek in Hillegom.
  - Tot de belangrijkste historische vaarten behoren de oost-west gerichte Bennebroekervaart met voormalige jaagpaden (Reek en Meerweg), enkele smalle zandvaarten haaks op de Bennebroekervaart, de Leidsevaart en de, op Haarlemmermeers grondgebied gelegen, Ringvaart. De Bennebroekervaart vormt de ruggengraat van Bennebroek en verdeelt de gemeente in een noordelijk en zuidelijk deel. De structuur van de Bennebroekervaart ter hoogte van de Rijksstraatweg is verzwakt. Als belangrijke structuurdrager is de vaart hier nauwelijks herkenbaar. De Kennemerbeek, van ouds de grens tussen Bennebroek en Hillegom, bestaat nog slechts in de vorm van een bijna onzichtbaar afwateringskanaaltje. De Kennemerbeekweg en Zandlaan vormen een herinnering aan deze voormalig belangrijke waterscheiding.
  - Voormalige blekers- en bollenvelden zijn nog zichtbaar in de vlakke terreinen van de speeltuin Linnaeushof en het aangrenzende Land de Lijster.
  - Restanten van de voormalige bloembollencultuur zijn te vinden in enkele kleinschalige kwekerijen in het noord-oostelijk deel van de gemeente.
  - Complete landgoederen zijn niet meer aanwezig. Het Bennebroekbos, 't Reigerbosch en het Linnaeusbos zijn een overblijfsel van de in Engelse Landschapsstijl ontworpen, voormalige landgoederen Huis te Bennebroek en de overtuin van de Hartekamp. De bekende landschapsarchitecten J.D. en L.P. Zocher hebben daaraan onder meer een belangrijke bijdrage geleverd. Vooral in het Bennebroekbos zijn de tuin- en parkontwerpen van onder meer Adriaan Snoek (1761) en J.D. en L.P. Zocher (1861-62) nog goed waarneembaar. De smalle Swartsenburgerlaan met boombeplanting en vaarten ter weerszijden is een overblijfsel van de voormalige oprijlaan naar het historische landgoed Swartsenburg. Het landschappelijke karakter van de wijk Krakeling en van het terrein van De Geestgronden herinneren eveneens aan voormalige buitenplaatsen (Huis te Bijweg en Lokhorsterduin).
  - Belangrijke groene enclaves zijn de kloostertuin van het St. Luciaklooster, het terrein van De Geestgronden en het, centraal in Het Duin gelegen, Willinkveld. Daarbij zijn de kloostertuin, en in mindere mate het Willinkveld, verscholen intieme oasen terwijl het terrein van De Geestgronden een meer extravert en open karakter heeft.
- **Stedenbouwkundige en bebouwingsstructuur**
  - Tot de middeleeuwse routes behoren de Rijksstraatweg en de Binnenweg-Schoollaan. Waarschijnlijk zijn ook de Zandlaan en Kennemerbeekweg in oorsprong middeleeuwse wegen, die in de vorm van een smal zandpad de Kennemerbeek volgden. De belangrijkste 17de-eeuwse routes en wegen zijn de Bennebroekerlaan, de Meerweg, de Swartsenburgerlaan, de Reek, de Zwarteweg en de Leidsevaart. Belangrijke routes en wegen uit de 19de en de vroeg 20ste eeuw zijn de Kerklaan en de Bennebroekerdreef. De brede Bennebroekerdreef wordt niet als 'dreef' ervaren omdat de middenberm dicht beplant is en niet als open, groen plantsoen is ingericht.
  - De middeleeuwse routes hebben een vloeiend verloop, de 17de-eeuwse routes zijn strak en recht.

- De historische dorpskern van Bennebroek bestaat uit bebouwing langs de Reek en de bebouwing rondom de Roohellerbrug: hoek Reek-Binnenweg, hoek Schoollaan-Meerweg, hoek Schoollaan-Bennebroekerlaan en een deel van de Bennebroekerlaan. Ook de 17de-eeuwse kerk en enkele panden aan de noordzijde van de Bennebroekervaart behoren daartoe. De kleinschalige en kenmerkende structuur van de dorpskern is in de 20ste-eeuw sterk verzwakt door sloop van bebouwing bij de entree van de Schoollaan, de niet in de omgeving passende architectuur van het gebouw van de Rabobank, de dominante verkeersinrichting en door verbreding en afvlakking van de Roohellerbrug.

- *Historische lintbebouwing*

De meeste lintbebouwing staat aan de Reek en langs de Binnenweg, de Bennebroekerlaan, de Rijksstraatweg en de Meerweg. Een belangrijk kenmerk is dat de voorgevels van de bebouwing georiënteerd zijn op de (belangrijkste) openbare weg. Bovendien is de bebouwing individueel en verschilt in maat, schaal en verschijningsvorm van het buurpand. Langs de Reek, de Binnenweg en de Meerweg is de bebouwing relatief kleinschalig van aard. Langs de Bennebroekerlaan neemt de kleinschaligheid in westelijke richting af. Langs de Rijksstraatweg staan vooral representatieve bouwwerken, meestal op ruime kavels.

Reek en Bennebroekerlaan

- De Reek en de Bennebroekerlaan behoren tot het belangrijkste en centrale, historische element in de dorpskern van Bennebroek. De Reek loopt aan de oostzijde 'dood'.
- De Roohellerbrug vormt een belangrijke schakel en scharnier tussen de twee wegen, cq vaarten.
- Beide bebouwingslinten worden gekenmerkt door een lineair karakter van vaart, groen talud met bomen, rijweg en bebouwing.
- Het straatprofiel is recht en relatief smal.
- Eénzijdige bebouwing parallel aan de straat en aan de vaart. De bebouwing is voornamelijk aaneengesloten.
- De rooilijn langs de Reek is recht, die langs de Bennebroekerlaan verspringt.
- Aan de noordzijde van de Bennebroekerlaan (ten noorden van de vaart) staan vrijstaande kleinschalige panden (waaronder enkele historisch waardevol) die door middel van kleine boogbruggen over de vaart met de Bennebroekerlaan zijn verbonden.
- De Reek en de Bennebroekerlaan ter hoogte van de brug werden vanaf de 17de eeuw bebouwd maar het huidige gevelbeeld dateert vanaf circa 1900 tot op heden. Het westelijk deel van de Bennebroekerlaan heeft bebouwing uit voornamelijk de 19de eeuw en recente tijd.
- De bebouwing langs de Reek en langs de Bennebroekerlaan ter hoogte van de brug heeft een kleinschalig en steenachtig karakter en is georiënteerd op de vaart. De bebouwing langs de Bennebroekerlaan wordt in westelijke richting grootschaliger en de bebouwingsdichtheid wordt lager. De voormalige aanwezigheid van buitenplaatsen en blekerijen is daar de oorzaak van. Na sloop werd dit deel van de laan minder intensief en dicht bebouwd.
- De bebouwing langs de Reek heeft een sterke samenhang en vormt een ensemble. De huizen bevatten soms één en meestal twee bouwlagen met langs- en dwarskappen. De bebouwing kent een grote variatie in maat, schaal, ontwerp, materiaal, kleur en textuur. Hierdoor zijn de panden overduidelijk individueel herkenbaar. Toch is er samenhang. Dat komt door de relatief smalle parcellering (perceelbreedte), kleinschaligheid en een zekere overeenkomst in massa, schaal en ritme in verticale gevelgeleding. Incidenteel wordt de samenhang geweld aangedaan. Dat is vooral het geval wanneer de individualiteit van de panden niet wordt gerespecteerd, wanneer niet-traditionele materialen worden toegepast zoals (vlak geprofileerde) kunststof en aluminium (kozijnen) en/of er sprake is van een te opvallend kleurgebruik.

Historische complexen

- Bennebroek heeft enkele waardevolle historische complexen. Een complex bestaat uit verschillende elementen, veelal in één bepaalde periode tot stand gekomen, die met elkaar een ensemble vormen. De karakteristiek wordt gevormd door het samenspel van en de samenhang tussen elementen: aanleg en beplanting (het *groen*), gebouwen en andere harde objecten (het *rood*) en waterpartijen (het *blauw*). Vernietiging van één element betekent meestal een aantasting van het totaal. Dit is goed zichtbaar bij het Huis te Bennebroek. Het 'buiten' (het *rood*) werd in 1972 gesloopt om plaats te maken voor een verzorgingstehuis. Het nieuwe gebouw voegt zich qua maat, schaal en architectuur niet in de landschappelijke omgeving en refereert niet aan het karakter van een buitenplaats. Door de veelvormigheid, grillige contouren, uitbouwsels en functionalistische verschijningsvorm is het gebouw een wezensvreemd lichaam in deze omgeving.

Tot de belangrijkste historische complexen behoren:

- De 17de-eeuwse Hervormde Kerk met begraafplaats, voorplein, hekwerk, waterpartij en forse bomen, gelegen op het enigszins opgehoogde terrein. De architectonische verschijningsvorm van het Kerkelijk Centrum aan de zuidoostzijde, gelegen ter plekke van het voormalige jagershuis, doet afbreuk aan het ensemble.
- Het laat 19de-eeuwse St. Luciaklooster met kloostertuin, waterpartijen, beelden, tuinhuis, hekwerken, St. Josefkerk, pastorie, kerkhof, rooms-katholieke basisschool en Kerklaan. Wijzigingen uit recentere tijd zoals schooluitbreidingen, de bouw van het appartementencomplex en de inrichting van de openbare ruimte (parkeerterrein, hekwerken, bestrating, straatmeubilair) vormen een aantasting van de bijzondere samenhang.
- Het uit 1927-28 daterende ziekenhuis Vogelenzang met paviljoens, kerk en landschappelijke inrichting. Nieuwbouw uit recentere tijd heeft zich wat betreft situering, architectonische verschijningsvorm en overgang gebouw – openbare ruimte niet altijd goed gevoegd in deze omgeving.

Complexmatige woningbouw

- Sociale woningbouwcomplexen met een bijzondere architectonische en stedenbouwkundige samenhang staan langs de Schoollaan, de Wilhelminalaan, de Leidsevaart, de Fazantenlaan. De eenvoudige en traditionele opzet, de opvallende pannendaken en het gebruik van traditionele materialen (baksteen, gebakken pannen, hout) sorteren een 'dorps' karakter. Het historische belangwekkende complex in de Van Verschuer Brantslaan wordt door dichte begroeiing aan het zicht onttrokken.
- Bijzondere tendensen van de Engelse Tuinstadbeweging zijn zichtbaar in de wijk Krakeling. De stedenbouwkundige opzet is gebaseerd op het voormalige landgoed van Huis te Bijweg. De stedenbouwkundige en architectonische samenhang en het vele openbare en privé-groen zijn kenmerkend.

Historische gebouwen

Bennebroek kent een relatief groot aantal belangrijke historische gebouwen waaronder kerken, villa's, woonhuizen, bollenschuren, scholen, een postkantoor en het oude raadhuis. Enkele daarvan zijn beschermd monument¹.

Op de Hervormde Kerk na dateren de gebouwen uit de 19de en 20ste eeuw. De voormalige herberg De Graeve Tromp (Binnenweg 14) en het 'buiten' Duinlust bezitten in de kern

---

¹ De gemeente Bennebroek heeft 2 gebouwen die als rijksmonumenten staan geregistreerd: de Hervormde Kerk en familiegraf Talma en het complex Van Verschuer Brantslaan 1-12. De obelisk (Binnenweg 6) en de 10 grenspalen langs de Zandlaan/Kennemerbeekweg zijn eveneens rijksmonument. Er zijn 5 gebouwen als provinciaal monument geregistreerd: de woonhuizen Binnenweg 8 en 14 en de villa's Rijksstraatweg 27, 71, 79.

weliswaar 17de- en 18de-eeuwse bouwsporen maar dateren in hun hoofdvorm uit de late 19de eeuw.

- **Infrastructuur**

- Tot de belangrijkste infrastructurele overblijfselen behoren de Roohellerbrug en de Bagatellebrug over de Bennebroekervaart, de Centenbrug en de Stationsbrug over de Leidsevaart, de Beukenvaartbrug in de Bijweglaan bij de Beukenlaan en de brug over de Ringvaart (gemeente Haarlemmermeer). Alle bruggen zijn in de loop der tijd vervangen, verbreed en afgevlakt. Over de Bennebroekervaart liggen nog enkele boogbruggetjes die toegang geven tot langs de vaart gelegen woonhuizen.
- De halteplaats van station Vogelenzang (gemeente Bloemendaal) is opgeheven maar het stationsgebouw is behouden. Ook de trambaan verdween. Het profiel van de Bennebroekerdreef herinnert nog aan het tracé. Dat geldt eveneens voor de voormalige trambrug over de Bennebroekervaart in het verlengde van de dreef.

Veel gebouwen langs de Rijkstraatweg liggen hoger dan de weg. Het landschappelijk reliëf herinnert aan de oude strandwal

Contrastrijke gelaagdheid. Bennebroekervaart met groen talud, smalle zandvaart haaks op deze vaart, brug, voormalig blekers- en bollenveld, historische bebouwing

Groene oase van de tuin van het St. Luciaklooster

Hoofdstuk 3. Cultuurhistorische waarden

De cultuurhistorische waarden zijn aanwezig in de ondergrond, in de landschappelijke en stedenbouwkundige structuur, in de bebouwing alsmede in de samenhang daarvan.

Een contrastrijke gelaagdheid is essentieel voor het ruimtelijk beeld van de gemeente Bennebroek. Daardoor zijn er op een relatief klein oppervlak opvallende verschillen in sfeer en karakter. Het is een gebied vol mooie contrasten. Tussen de stenige, dorpse Reek en Bennebroekerlaan en het water van de Bennebroekervaart bijvoorbeeld. Of tussen het landschap van Bennebroekerbos en 't Reigerbosch en het open landschap aan de noordzijde van de Bennebroekervaart. Of tussen de individuele lintbebouwing van Rijksstraatweg, Bennebroekerlaan, Meerweg, Binnenweg en Reek en de meer besloten, op elkaar afgestemde bebouwing van Het Duin, Krakeling en Meerwijk. Deze, uit de geschiedenis voortgekomen, gelaagdheid is onderdeel van de cultuurhistorische waarden.

Ondergrond

Het gebied rondom de Roohellerbrug te weten de Reek, Bennebroekervaart, Binnenweg en Schoollaan behoort tot de historische dorpskern van Bennebroek. Op de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Holland staat dit gebied aangemerkt als zone met hoge archeologische waarde.

Op basis van vondsten uit de Brons- en IJzertijd en die uit de nabije omgeving (Heemstede, Haarlem) is de kans groot dat er sporen van activiteiten en/of bewoning uit Prehistorie, Romeinse tijd en middeleeuwen gevonden worden. Vooral langs de, uit de middeleeuwen daterende, Rijksstraatweg zijn interessante resten te verwachten. Deze weg staat op de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Holland aangeduid als weg met historisch geografische waarde.

Landschappelijke structuur

In de landschappelijke structuur is de vroegste geschiedenis nog waarneembaar. Dat geldt voor de hoogteverschillen van de bewaard gebleven strandwalduinen en grote delen van de strandvlakten. Maar het geldt ook voor de elementen uit latere tijd zoals de vaarten, restanten van voormalige landgoederen, blekers- en bollenvelden en de groene enclaves. Tot de belangrijkste, structuurbepalende, landschappelijke elementen met cultuurhistorische waarden behoren:

- De hoogteverschillen op het terrein van De Geestgronden en in Het Duin (strandwal) en in het gebied ten zuiden van de Zandlaan (gemeente Hillegom) en Kennemerbeekweg (19de-eeuwse zandafgravingen).
- De vaarten Bennebroekervaart, Leidsevaart, Ringvaart (gemeente Haarlemmermeer). De Leidsevaart en de Ringvaart staan op de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Holland aangeduid als vaarten met (hoge) historisch geografische waarde.
- De vlakke, door smalle vaarten doorsneden, terreinen Linnaeushof en Land de Lijster (voormalige blekers- en bollenvelden).
- Het Bennebroekbos, 't Reigerbosch, het Linnaeusbos en de Swartsenburgerlaan (voormalige landgoederen).
- De groene enclaves: de kloostertuin van het St. Luciaklooster en het terrein van het ziekenhuis De Geestgronden.

Stedenbouwkundige en bebouwingsstructuur

Tot de oudste hoofdroutes behoren de lange linten Binnenweg-Schoollaan en Rijksstraatweg. Belangrijke secundaire routes zijn de Kennemerbeekweg en de Zandlaan. In de 17de eeuw komen onder meer de Bennebroekerlaan en de dorpskern rondom de Roohellerbrug en langs de Reek tot ontwikkeling. Samen maken ze deel uit van de ruimtelijke hoofdstructuur.

Dorpskern met kleinschalige lintbebouwing langs de Reek

De bebouwing langs de Binnenweg nabij de brug behoort tot de historische dorpskern

Bijzondere samenhang van kleinschalig weiland met obelisk, bospartijen, smalle sloot, vloeiend verloop van Binnenweg en Hervormde Kerk. In de verte is de toren van de St. Jozefkerk zichtbaar

De aanwezigheid van tal van buitenplaatsen was lange tijd kenmerkend voor Bennebroek. Ze vertegenwoordigden, als ensemble, belangrijke cultuurhistorische waarden. Gebouw en beplanting moesten elkaars karakter versterken. Stuk voor stuk zijn ze verdwenen al zijn enkele landschappelijke onderdelen van de voormalige buitenplaatsen bewaard gebleven, zoals bijvoorbeeld het Bennebroekbos (Huis te Bennebroek) of de Bijweglaan (Huis te Bijweg). Het St. Luciaklooster en het ziekenhuis De Geestgronden kunnen gezien worden als de nieuwe 'buitenplaatsen'. Ze zijn complexmatig nog intact, redelijk gaaf en bezitten, als ensemble, belangrijke cultuurhistorische waarden.

Een aantal individuele gebouwen en objecten heeft belangrijke monumentale waarde. Van enkele daarvan wordt de waarde onderkend gezien hun registratie als beschermd rijks- of provinciaal monument¹. Een aantal andere panden heeft cultuurhistorische waarde die gerelateerd is aan de geschiedenis van Bennebroek. Zo herinneren bijvoorbeeld villa Duinlust (Schoollaan) en de voormalige stal en koetshuis aan de Binnenweg aan oorspronkelijke landgoederen. Omdat een gemeentelijke monumentenlijst ontbreekt, hebben ze geen beschermde status.

Tot de belangrijkste structuurbepalende stedenbouwkundige en bebouwingselementen met cultuurhistorische waarden behoren:

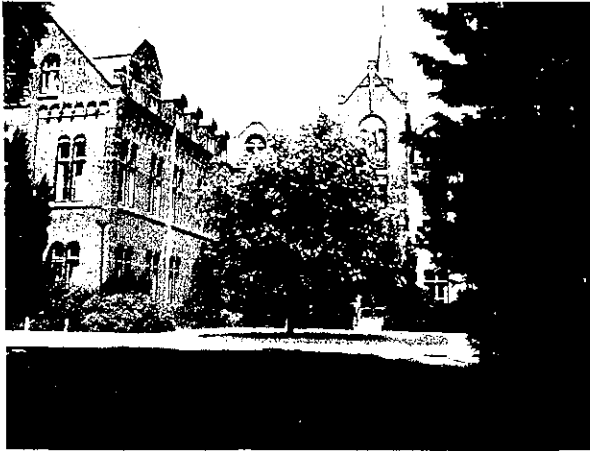
- De middeleeuwse Binnenweg-Schoollaan, Rijksstraatweg, Kennemerbeekweg-Zandlaan, de 17de-eeuwse Bennebroekerlaan, Meerweg, Swartsenburgerlaan, Reek, Zwarteweg, Leidsevaart, de laat 19de-eeuwse Kerklaan en de vroeg 20ste-eeuwse Bennebroekerdreef.
- De historische dorpskern met (kleinschalige) lintbebouwing langs Reek en Bennebroekerlaan en rondom de kruising Binnenweg-Reek. De bebouwing in het westelijk deel van de Bennebroekerlaan heeft een grootschaliger verkaveling die gerelateerd is aan de vroegere blekerijen en buitenplaatsen.
- De lintbebouwing met representatieve (villa)bebouwing langs de Rijksstraatweg.
- De historische complexen met ensemblewaarde: de Hervormde Kerk² e.o., het kloostercomplex St. Lucia e.o., ziekenhuis De Geestgronden. Het ziekenhuis De Geestgronden staat op de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Holland aangemerkt als gebied met hoge historische stedenbouwkundige waarde. Gezien in de context van de ontwikkeling van de psychiatrische zorg in Nederland heeft het complex zelfs nationale waarde.
- Individuele gebouwen en objecten waaronder de rijks- en provinciale monumenten. Waardevolle gebouwen en objecten zonder beschermde status zijn onder meer villa Duinlust (Schoollaan), de voormalige stal en koetshuis van het Huis te Bennebroek (Binnenweg), enkele woonhuizen en villa's langs de Bennebroekerlaan en Rijksstraatweg, onderdelen van de complexen St. Lucia en Vogelenzang, het voormalige raadhuis, een enkele brug en bollenschuur.

Samenhang van ondergrond, structuur en bebouwing

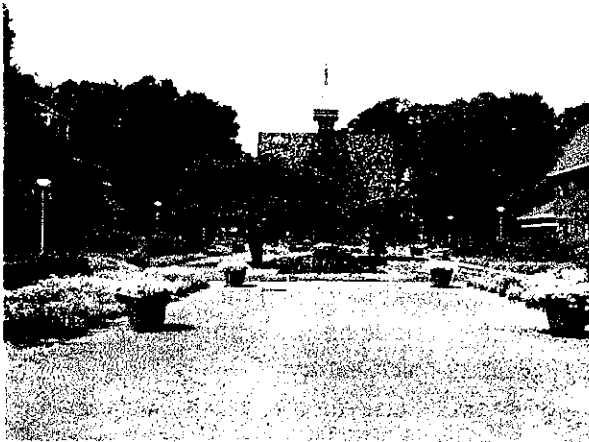
De cultuurhistorische waarden zoals die aanwezig zijn in de ondergrond, in de landschappelijke en stedenbouwkundige structuur en in de bebouwing hebben een onderlinge samenhang die de afzonderlijke individuele waarden versterkt. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Reek waar de kleinschalige, eenvoudige architectuur, in samenhang met de aanwezigheid van de vaart, de brug, de kade en de boombeplanting verantwoordelijk is voor het aantrekkelijke beeld. Het geldt ook voor het weiland aan de Binnenweg dat deel uitmaakt van het Bennebroekbos. De beeldbepalende ligging in de bocht van de Binnenweg, het zicht op het voormalige koetshuis, op het bos en op de strakke bomenrij van de Swartsenburgerlaan, op de tegenovergelegen Hervormde Kerk met voorplein, begraafplaats en hekwerk en het zicht op de toren van de St. Jozefkerk in de verte versterken de waarde.

¹ De Hervormde Kerk en familiegraf Talma en het complex Van Verschuer Brantslaan 1-12 zijn rijksmonument. De obelisk (Binnenweg 6) en de 10 grenspalen langs de Zandlaan/Kennemerbeekweg zijn dat eveneens. De woonhuizen Binnenweg 8 en 14 en de villa's Rijksstraatweg 27, 71, 79 zijn provinciaal monument.

² De Hervormde Kerk en het familiegraf Talma zijn rijksmonument.

Het laat 19^e-eeuwse Sint Luciaklooster is een karakteristiek ensemble. De samenhang tussen gebouw, kerk, pastorie, kloostertuin met waterpartijen, beplanting en objecten en kerkhof is uniek en cultuurhistorisch uitermate waardevol

Het uit 1927-28 daterende ziekenhuis Vogelenzang met paviljoens, kerk en landschappelijke inrichting is een ensemble met hoge cultuurhistorische waarde

Dit pand, beeldbepalend gelegen bij het weiland aan de Binnenweg, maakt deel uit van de voormalige stal en koetshuis van het Huis te Bennebroek en heeft cultuurhistorische waarde

Een bijkomend gevolg van de bijzondere samenhang is dat een aantasting van een enkel waardevol structurelement negatieve gevolgen heeft voor de waarde van het geheel. Zo heeft de sloop en nieuwbouw van het Huis te Bennebroek geleid tot een 'vreemde eend' op de historische buitenplaats. Door de sloop van gebouwen ter plekke van stedenbouwkundig markante punten zoals de kruising Bennebroekerlaan-Schoollaan-Meerweg en Bennebroekerlaan-Rijksstraatweg-Zwarteweg is de schaal van de openbare ruimte aangetast. Het parkeerterrein op de hoek van de Binnenweg en Bennebroekervaart past qua maat en schaal, inrichting en karakter niet in de fijnmazige structuur van de dorps- en groene omgeving.

In het J.F. van Lieropark, aan de noordzijde van de Bennebroekervaart is recent een villawijkje gebouwd. De formele stedenbouwkundige opzet met de gebogen rooilijn benadrukt het complexmatige karakter. En dat doet sterk afbreuk aan de karakteristiek van de tegenovergelegen Bennebroekerlaan waar de individuele lintbebouwing kenmerkend is.

Ook de inrichting van de openbare ruimte doet soms afbreuk aan de kwaliteit van het totaal. De rommelige bestrating, hekwerken en ander straatmeubilair van de Kerklaan bijvoorbeeld fragmenteren de openbare ruimte en resulteren in een chaotisch beeld dat niet past bij de beeldkwaliteit van dit bijzondere gebied. De dichte beplanting rondom het Van Verschuer-Brantscomplex ontnemt het zicht op het complex. En door de dicht beplante middenberm van de Bennebroekerdreef is een 'dreef met allure' geworden tot twee straten ter weerszijden van een onoverzichtelijke middenberm.

De inrichting van de openbare ruimte past niet bij het karakter van de Bennebroekerdreef

Sloop van de twee hoekpanden bij de entree van de Schoollaan heeft de ruimtelijke schaal aangetast. De aantasting wordt versterkt doordat de hoek Schoollaan-Meerweg onbebouwd is

Het parkeerterrein ter hoogte van de Roobellerbrug heeft een inrichting en functie die niet passen in de dorpse karakteristiek van Reek en Binnenweg

Hoofdstuk 4. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

Deze cultuurhistorische notitie beschrijft de historische hoofdstructuur van de gemeente Bennebroek en geeft de waarden aan op het gebied van archeologie, landschap, stedenbouw en bebouwing.

Bennebroek is ontstaan als nederzetting bestaande uit duinen en landerijen met lintbebouwing langs Rijksstraatweg, Binnenweg-Schoollaan, Bennebroekervaart en Reek. De eeuwenlange geschiedenis is op veel plekken nog afleesbaar. Daardoor is Bennebroek een dorp vol bijzondere contrasten in sfeer en karakter. Deze contrastrijke gelaagdheid geldt voor de stedenbouwkundige en landschappelijke structuur en de bebouwing. Door de eeuwen heen is dit contrast verzwakt. De inrichting van de openbare ruimte is daar mede debet aan.

1. Contrastrijke gelaagdheid

De cultuurhistorische waarde van de gemeente Bennebroek wordt bepaald door de bodemsporen en bebouwingsresten in de ondergrond, de landschappelijke en stedenbouwkundige structuur en de bebouwing. Die waarde wordt versterkt door de onderlinge samenhang van die aspecten. Daarbij is sprake van een, door de eeuwen heen gegroeide, contrastrijke gelaagdheid tussen de groene landschappelijke ruimtes, vaarten, stenige dorpskern met kleinschalige lintbebouwing langs Reek en rondom de kruising Reek-Binnenweg-Schoollaan-Bennebroekerlaan, villa-achtige lintbebouwing langs de Rijksstraatweg, overige lintbebouwing en het weefsel van woonbuurten en enkele historische complexen.

Aanbeveling

Voor alle ontwerpaspecten geldt dat de samenhang met de omgeving uitgangspunt is. Het accent van de ingrepen ligt dus op de versterking van de cultuurhistorische karakteristiek. Dit bevordert de 'leesbaarheid' van Bennebroek. Het accentueren van de (oorspronkelijk aanwezige) contrastrijke gelaagdheid tussen landschap, stenige dorpskern, lintbebouwing, woongebieden is daarbij essentieel.

2. Archeologische sporen

Al in de Brons- en IJzertijd zijn delen van Bennebroek bewoond en zijn er dus bewoningssporen in de bodem te verwachten. Vanaf de middeleeuwen zijn er vrijwel continue menselijke activiteiten geweest die hun sporen in de bodem hebben nagelaten. Voor de kennis van de vroegste geschiedenis van Bennebroek en de geschiedenis van de omgeving is dit gebied dus van groot belang. Vooral in de zone rondom Reek, Binnenweg, Schoollaan, Bennebroekerlaan en langs de Rijksstraatweg zijn alle gebruikelijke bewoningssporen te verwachten.

Aanbeveling

Voorafgaand aan voorgenomen graafwerkzaamheden of andere bodemversturende activiteiten, archeologisch bodemonderzoek verrichten en bewerkstelligen dat de omstandigheden voor dat onderzoek zo gunstig mogelijk zijn. In algemene zin geldt dat archeologisch onderzoek alleen dan moet plaatsvinden als de ondergrond verstoort dreigt te raken. Wanneer het onderzoek archeologische sporen in het landschap oplevert dan wordt aanbevolen deze archeologische locatie voor het publiek zichtbaar te maken of archeologische bouwsporen in het eventuele ontwerp op te nemen. (Bijlage 1 geeft de procedure en werkwijze bij archeologisch onderzoek)

3. Landschap

De landschappelijke hoofdstructuur wordt gekenmerkt door het patroon van de noord-zuid georiënteerde, strandwallen en strandvlakten. De hoogteverschillen van de strandwal zijn zichtbaar op het terrein van het ziekenhuis De Geestgronden, in de ligging van de Rijksstraatweg en in Het Duin. De vlakke terreinen van de Linnaeushof en het Land de Lijster (strandvlakten) herinneren aan voormalige blekers- en bollenvelden. Tot de belangrijkste vaarten behoren de oost-west georiënteerde Bennebroekervaart, de Leidsevaart en de Ringvaart (gemeente Haarlemmermeer). Waardevolle restanten van voormalige landgoederen zijn het Bennebroekbos, 't Reigerbosch, het Linnaeusbos en de Swartsenburgerlaan.

Aanbeveling

De landschapsstructuur versterken door het landschappelijke reliëf, de verschillende park- en parkachtige landschappen, open landschappen en bosgebieden en de vaarten te respecteren en als uitgangspunt te gebruiken bij nieuwe ontwikkelingen. Binnen de restanten van voormalige landgoederen zijn onderdelen van de opeenvolgende landschapsontwerpen (geometrische stijlen en Engelse Landschapstijl) soms nog waarneembaar. Het verdient aanbeveling deze stijlkenmerken te handhaven en te versterken.

Het karakter van de Bennebroekervaart ter hoogte van de Rijksstraatweg is door de breedte van de brug maar ook door de inrichting van de oevers nauwelijks waarneembaar.

Aanbevolen wordt de structuur van de vaart te verbeteren door de vaart als ruggengraat (dus als hoofdstructuur) te versterken. Het karakter van 'vaart' dient daarbij gehandhaafd te blijven.

4. Stedenbouwkundige hoofdstructuur

De stedenbouwkundige hoofdstructuur wordt gekenmerkt door de middeleeuwse hoofdroutes Binnenweg-Schoollaan en Rijksstraatweg, door de 17de-eeuwse Bennebroekerlaan, Meerweg, Reek, Zwarteweg, Leidsevaart, door de vroeg 20ste-eeuwse Bennebroekerdreef. De historische dorpskern met kleinschalige lintbebouwing langs Reek en Bennebroekerlaan en rondom de kruising Binnenweg-Reek maakt deel uit van deze historische hoofdstructuur. Dat geldt ook voor de villa-achtige lintbebouwing langs de Rijksstraatweg.

Kenmerkend voor de lintbebouwing is:

- Een duidelijke oriëntatie van de voorgevel met entree naar de hiërarchisch belangrijkste openbare ruimte.
- Elk pand verschilt (binnen zekere grenzen) in maat, schaal en verschijningsvorm van het buurpand. Het straatbeeld is daardoor zeer afwisselend met individueel herkenbare panden.

De lintbebouwing verschilt van de bebouwing in de woonbuurten. Algemene beeldkenmerken binnen het weefsel van woonbuurten (Meerwijk, Het Duin, Krakeling, Bloemhof, Bloemveld) zijn:

- De panden lijken in meer of mindere mate op elkaar omdat veel bebouwing complexmatig of gelijktijdig tot stand is gekomen. Maat, schaal en verschijningsvorm verschilt in veel mindere mate van het buurpand dan bij de lintbebouwing.

Aanbeveling

De stedenbouwkundige structuurverschillen en contrastrijke gelaagdheid tussen de lintbebouwing en het weefsel van woonbuurten te respecteren en als uitgangspunt te gebruiken bij nieuwe invullingen en verkavelingen.

5. Dorpskern

De Reek en Bennebroekerlaan (m.n. ten oosten van de Duinlaan) en de kruising Binnenweg-Reek en Schoollaan-Bennebroekerlaan behoren tot de historische dorpskern van Bennebroek. Tezamen met de kleinschalige lintbebouwing, de Bennebroekervaart, brug(gen), doorzichten en de Hervormde Kerk met het tegenovergelegen weiland is sprake van een waardevol ensemble waarbij de 'dorpse' karakteristiek grotendeels behouden is gebleven.

Aanbeveling

Aanbevolen wordt de historische dorpskern als één geheel te respecteren en individuele ingrepen te beoordelen in relatie tot dit geheel. Daarbij is de contrastrijke, kleinschalige gelaagdheid essentieel te weten de samenhang tussen het bochtige verloop van de noord-zuid georiënteerde Binnenweg-Schoollaan en de strakke oost-west georiënteerde Reek en Meerweg-Bennebroekerlaan, het 'groen' (beplanting, talud met bomen en de doorzichten naar Land de Lijster etc), het 'rood' (gebouwen en andere harde objecten) en het 'blauw' (de rechte vaart). De kleinschalige gelaagdheid geldt ook voor de functies (kleinschalige bedrijvigheid langs de Reek bijvoorbeeld).

Het behoud van kleinschaligheid (in vorm en functie) is essentieel voor behoud van het dorpse karakter maar tegelijkertijd, vanwege economische en verkeerstechnische eisen, een moeilijke opgave. Zo hebben enkele ingrepen in de structuur de cultuurhistorische waarde aangetast. Dat geldt bijvoorbeeld voor de schaal van de openbare ruimte bij de entree van de Schoollaan ter hoogte van de brug. De oorspronkelijke smalle toegang, aan weerszijden door relatief forse bebouwingsmassa's gemarkeerd, is in de 20ste eeuw sterk verbreed. De daardoor ontstane warrige en ruimtelijk aangetaste situatie kan worden hersteld door de entree (in ieder geval de hoek Schoollaan-Meerweg) duidelijk te markeren door bebouwing van een zekere schaal, massa, heldere rooilijn en verschijningsvorm te markeren.

De Roohellerbrug is in de loop der tijd verbreed en afgevlakt. Aanbevolen wordt om het karakter van 'brug' te versterken. Het zicht op, en de inrichting van de parkeerplaats aan de noord-westzijde van de brug doet afbreuk aan de groene en dorpse omgeving. Geadviseerd wordt de parkeerplaats te verplaatsen of aan het zicht te onttrekken.

6. Architectonische verschijningsvorm dorpskern

De bebouwing in de dorpskern heeft overwegend een laat 19de-eeuws en vroeg 20ste-eeuws karakter. Een klein deel van de bebouwing ontleent dat karakter aan latere verbouwingen en is in opzet ouder zoals enkele panden langs de Reek en op de hoek van Binnenweg en Reek. Kenmerkend zijn de straatwanden met oude en nieuwe panden die op zichzelf misschien niet zo bijzonder zijn maar zich op harmonische wijze in de gevelwand voegen. Het totaalbeeld, vooral langs de Reek, vormt een aangename eenheid omdat overwegend gebruik is gemaakt van historische elementen zoals parcellering, kleur- en materiaalgebruik en detaillering. Zo vertellen de gevels tezamen de geschiedenis.

Aanbeveling

Nieuwbouw hoeft geen herhaling van het oude te zijn. Wanneer nieuwbouw zich op een eigentijdse, vanzelfsprekende wijze voegt in de gevelwand gaat zij deel uitmaken van de omgeving. Om dat te bereiken moeten nieuwe ontwerpen wel bepaalde kenmerken uit de omgeving overnemen. Voor de dorpskern zijn dat:

- *Het pand staat in de rooilijn, op het maaiveld en heeft een duidelijke voorzijde met entree.*
- *De verkaveling is relatief smal.*
- *Maat, schaal en verschijningsvorm verschilt (binnen een marge) van het buurpand waardoor de individualiteit van het pand goed herkenbaar is.*

- *Het gebruik van traditionele materialen zoals baksteen, hout, gebakken pannen. Het toepassen van kunststof of aluminium (bijvoorbeeld voor kozijnen) en plaatmaterialen doet in deze omgeving vrijwel altijd afbreuk.*
- *Terughoudend, neutraal kleurgebruik*

7. Historische complexen

Bennebroek telt drie complexen met cultuurhistorische waarden:

- De Hervormde Kerk met begraafplaats, beplanting, voorplein, hekwerk en waterpartij, gelegen op het enigszins opgehoogde terrein.
- Het St. Luciaklooster met kloostertuin, St. Jozefkerk, pastorie, kerkhof, Franciskusschool en Kerklaan.
- Ziekenhuis De Geestgronden met paviljoens, kerk en landschapsinrichting.

Aanbeveling

Een complex bestaat uit verschillende elementen die met elkaar een ensemble vormen. Het samenspel van, en de samenhang tussen, deze elementen: het groen (aanleg en beplanting), het rood (gebouwen en andere harde objecten) en het blauw (waterpartijen) bepaalt de karakteristiek. De Hervormde Kerk en een van de graven (Talma) zijn beschermd als rijksmonument. Het is een objectgerichte bescherming. De cultuurhistorische waarde van de drie complexen ligt vooral in hun verschijningsvorm als ensemble. Het verdient aanbeveling de drie ensembles een beschermde status te geven (rijks of gemeentelijk monument). Dat houdt niet een statische situatie in. Het betekent wel handhaving en/of hergebruik van een karakteristiek ensemble van gebouwen en terreinkenmerken. Het houdt ook in dat nieuwe ontwikkelingen bekeken worden op hun samenhang binnen het totale ensemble.

8. Gemeentelijke monumenten

Een aantal gebouwen en objecten bezit cultuurhistorische waarde die gerelateerd is aan de geschiedenis van Bennebroek. Een voorbeeld is villa Duinlust (Schoollaan) die herinnert aan een voormalige buitenplaats en aan de functie als woonhuis voor de rector van het St. Luciaklooster. Een gemeentelijke monumentenlijst ontbreekt.

Aanbeveling

Door het opstellen van een gemeentelijke monumentenlijst kunnen waardevolle gebouwen en objecten beschermd worden. Het doel van de gemeentelijke monumentenlijst is het behoud en versterken van de cultuurhistorische waarden van Bennebroek en daarmee het versterken van de identiteit en karakteristiek van de gemeente. Een dergelijke bescherming wil niet zeggen dat het gehele object of complex aan banden wordt gelegd maar wel dat er een garantie is dat de ontwikkeling in goede banen wordt geleid.

9. Inrichting openbare ruimte

De aandacht voor vorm, kwantiteit, beheer, onderhoud en situering van groen en straatmeubilair dient in het 'dorpse' en landelijke beeld van Bennebroek een hoge prioriteit te hebben. Het multifunctionele karakter van de gemeente en de soms bijzondere cultuurhistorische waarde verlangen een optimaal kwaliteitsniveau van de openbare ruimtes. Als gevolg van het specifieke stedenbouwkundige en landschappelijke patroon vallen onrechtmatigheden in de openbare ruimte direct in het oog. Wanneer de inrichting van de openbare ruimte zich voegt in de omgeving versterkt dat de waarde van het totaal.

Aanbeveling

Groenstructuur

- *Handhaving en versterking van de noordelijke groenzone, de groen ingerichte terreinen van het ziekenhuis De Geestgronden, de groene oase van het St. Luciaklooster en het*

Willinkveld benadrukken het beeld van Bennebroek als 'groene' woongemeente met een landelijk karakter.

- *De structuur van de historische bebouwingslinten wordt versterkt door aan weerszijden (straat)bomen (geen gecultiveerde bomen) te planten. De Meerweg bezit, als historisch jaagpad, bij voorkeur geen bomen. Het handhaven van de lindebomen langs de Reek is van belang.*
- *Het overdadige 'snippergroen' in de openbare ruimte van woonwijken zoals in Het Duin en Meerwijk en langs het Van Verschuier Brantscomplex maar ook rondom het sportcomplex Rottegat verbreekt de ruimte. De Bennebroekerdreef wordt daardoor zelfs in het geheel niet meer ervaren als ruime dreef. Aanbevolen wordt om het snippergroen te verwijderen en in ieder geval de middenberm van de Bennebroekerdreef als overzichtelijk plantsoen in te richten. Het opstellen van een groenstructuurplan waarbij de openbare ruimte uitgangspunt is kan behulpzaam zijn bij de keuze van beplanting.*

Inrichting maaiveld

- *Bestrating is een van de belangrijkste inrichtingsmiddelen en heeft grote invloed op de identiteit van de openbare ruimte. De bestrating moet de ruimtelijke kwaliteit van de omgeving en de functies ondersteunen. Dat kan gebeuren door een eenvoudige, terughoudende bestrating toe te passen. Bijzondere bestrating in de vorm van sierbestrating of teveel gericht op het aanduiden van verkeersfuncties vormen een extra visuele prikkel. Dat is in een dorps omgeving als Bennebroek ongewenst. De omgeving (stedenbouwkundige, architectonische, landschappelijke en de diversiteit aan functies) levert dat al in meer dan voldoende mate. Een belangrijke aanbeveling ten aanzien van de inrichting is dat hoewel verkeersfuncties hun eisen stellen aan straatprofiel en -patroon het toch gewenst is om de rijverharding en -inrichting af te stemmen op het stedenbouwkundige patroon en het karakter van de straat in plaats van alleen op verkeerstechnische uitgangspunten.*
- *De openbare ruimte moet 'eenheid in verscheidenheid' bieden. Dit kan gebeuren door de openbare ruimte een krachtige basiskwaliteit te geven. Als kwaliteitseis voor de te gebruiken materialen staat duurzaamheid en hoogwaardigheid voorop. Gebruik van duurzame elementen voor met name de verhardingen die vele decennia niet hoeven te worden vervangen. Gebakken klinkers zijn daarvoor geëigend materiaal omdat ze kleurvast zijn, mooi verouderen, duurzaam zijn en passen in het 'dorps' karakter van Bennebroek.*

Plaatsing van straatmeubilair

- *De situering van het straatmeubilair is bij voorkeur afhankelijk van en ondergeschikt aan het beeld van de omgeving. Straatmeubilair mag de openbare ruimte niet overheersen. Cultuurhistorisch waardevolle objecten (zoals de Hervormde Kerk) of landschappelijke gebieden dienen gevrijwaard te blijven.*
- *Beeldverstorend straatmeubilair zoals glasbakken, afvalbakken, schakelkasten en verkeerselementen worden op beeldbepalende locaties en straatovergangen zoveel mogelijk geweerd.*

Bijlage 1

Procedure en werkwijze bij archeologisch onderzoek

Bennebroek heeft een lang verleden. Archeologische vondsten tonen dat aan. Zo zijn er bewoningsslagen en –resten uit de Bronstijd ontdekt (2000 – 800 v. Chr.) en aardewerk uit de IJzertijd (800 – 12 v. Chr.). Op basis van vondsten uit Bennebroek en uit de omgeving (Heemstede, Haarlem) alsmede de geologische ondergrond is de kans groot dat er sporen van activiteiten en/of bewoning uit Prehistorie, Romeinse tijd en middeleeuwen gevonden kunnen worden. Op basis van diverse Europese, rijks- en provinciale beleidsregels, met name het Europese Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed (Verdrag van Malta, bij wet 26 februari 1998) is onder andere bepaald dat het archeologisch belang wordt meegewogen bij de besluitvorming rond ruimtelijke ordeningsaspecten. Ook de artikel 19-procedure van de Wet op de Ruimtelijke Ordening geeft aan dat voorafgaand aan het opstellen van een bestemmingsplan een inventarisatie van de archeologische waarden in het gebied gemaakt dient te worden. Vastgesteld is dat archeologisch onderzoek een vast onderdeel dient te zijn van de planvoorbereiding van ingrepen in de bodem. Daarom heeft de provincie Noord-Holland de aanwezige Cultuur Historische Waarden (CHW) in de provincie geïnventariseerd. In het kader van dit project is een overzicht gemaakt van de archeologische, stedenbouwkundige en geografisch-historische waarden in de gemeente Bennebroek. Deze waarden zijn aangegeven op de provinciale CHW-kaart. Deze kaart heeft een informerend karakter. Bedoeling is dat de CHW behouden blijven en worden beschermd door ze in het ontwerpproces als onderlegger te gebruiken. Naast de CHW is er de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), opgesteld door de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), waarop de archeologische verwachtingswaarde van een gebied wordt aangegeven. Het gebied rondom Reek, voormalig buiten van Het Huis te Bennebroek, Binnenweg-Schoollaan en gebied ten noorden en zuiden van de Bennebroekervaart staat op deze kaart aangeduid als gebied met hoge archeologische verwachtingswaarde.

Een belangrijk punt in het Verdrag van Malta is dat vooraf aan iedere ingreep in het bodemarchief (door nieuwbouw, wegeaanleg etc.) archeologisch onderzoek plaats moet vinden. Daarmee kan worden bepaald hoe eventueel aangetroffen archeologische waarden in de plannen kunnen worden ingepast. Mocht dit niet kunnen en is een opgraving onvermijdelijk geworden om de archeologische informatie veilig te stellen, dan dienen de kosten daarvan in het bouwproces meegenomen te worden.

De resultaten van het onderzoek dienen in de belangenafweging en de uiteindelijke bestemmingslegging te worden betrokken. Onderzoek en opgravingen moeten in het kader van het door Nederland geratificeerde Verdrag van Malta integrale onderdelen van de (bestemmings)planvoorbereidingen en/of uit te voeren projecten zijn. In het bestemmingsplan zal de archeologische monumentenzorg dan ook aanwezig moeten zijn. Aanwezige en te handhaven terreinen met hoge of zeer hoge archeologische waarde dienen in de voorschriften van het bestemmingsplan een beschermde (sub-)bestemming te hebben met een daaraan gekoppeld aanlegvergunningstelsel.

Door archeologische vooronderzoek in de vorm van verkennend archeologisch bodemonderzoek zullen eventuele archeologische verrassingen in het stadium van de nieuwbouw en daarmee gepaard gaand oponthoud bij de ontwikkeling van het terrein zoveel mogelijk uitgesloten worden.

Verkennend archeologisch bodemonderzoek kan bestaan uit een *Standaard Archeologische Inventarisatie* (bureau-onderzoek) en een *Aanvullende Archeologische Inventarisatie* (verkennend archeologisch booronderzoek).

Het doel van de *Standaard Archeologische Inventarisatie* (SAI) is inzicht te verkrijgen in de vastgestelde en de te verwachten archeologische waarden van het onderzoeksterrein en de nabije omgeving. Dit gebeurt door middel van het verzamelen van beschikbare archeologische gegevens van de onderzoekslocatie en nabije omgeving, het bestuderen van bodemkundige en geologische gegevens en door archeologische veldkartering: omgezette grond wordt zorgvuldig visueel bekeken op de aanwezigheid van eventuele archeologische indicatoren zoals aardewerk, metaal, (verbrande) leem, (verbrand) bot en houtskool). Historische en geologische kennis draagt bij tot een gedegen beeld van de landschappelijke ontwikkeling van het gebied, alsmede van de te verwachten archeologische waarden. Kennis van dergelijke informatie bevordert het inzicht in de bodem tijdens het uitvoeren van booronderzoek (en daarmee het waarnemen en beschrijven). Eventuele vondsten kunnen, in 'het veld' en in een later stadium van het onderzoek, in hun geologische en historische context worden geplaatst.

Het doel van *Aanvullende Archeologische Inventarisatie* (AAI) is, door middel van kleine kijkgaten in de bodem (boringen) en monsternames, inzicht te verkrijgen of ter plaatste van het plangebied archeologische waarden aanwezig of afwezig zijn. Ter plaatste wordt vooral gelet op bodem- en bewoningslagen uit de Prehistorie, Romeinse tijd, Middeleeuwen en latere perioden bewaard zijn gebleven en in welke conditie deze zich bevinden. De bodemmonsters worden bekeken op eventueel aanwezige archeologische indicatoren zoals aardewerk, vuursteen, fosfaten, (verbrand) leem, bot en houtskool. Tijdens de uitvoering van de boringen wordt het opgeboorde bodemmateriaal beoordeeld, geclassificeerd en worden boorbeschrijvingen gemaakt.

Het onderzoek dient zodanig te worden uitgevoerd dat een archeologische en cultuurhistorische beoordeling kan worden gegeven ten aanzien van het (toekomstige) gebruik van de locatie. Tevens zal een uitspraak gedaan worden over de mate van versterking in het recente verleden. Zo kan vastgesteld worden of en waar ter plaatse van bebouwing en infrastructuur nog archeologische resten te verwachten zijn.

De richtlijnen voor de *Standaard Archeologische Inventarisatie* en de *Aanvullende Archeologische Inventarisatie* zijn beschreven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) van het College voor Archeologische Kwaliteit (CvAK) en het Handboek ROB-specificaties (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort).

De onderzoeksresultaten dienen door het bevoegd gezag, de provinciaal archeoloog van Noord-Holland, getoetst en beoordeeld te worden.

Bijlage 2

Lijst met potentiële gemeentelijke monumenten

In deze Cultuurhistorische Notitie wordt voorgesteld een gemeentelijke monumentenlijst op te stellen teneinde waardevolle objecten en structuren in de gemeente Bennebroek in beeld te brengen die van lokaal belang zijn. Het doel van de gemeentelijke monumentenlijst is het behoud en versterken van de cultuurhistorische waarden en daarmee het versterken van de identiteit en karakteristiek van de gemeente.

De volgende objecten, structuren en complexen bezitten cultuurhistorische waarden:

- Bennebroekerlaan 10 (en brug), 12 (en brug), 16 (en brug), 25-27, 29, 31, 43, 93 (oude postkantoor),
- Binnenweg 67: Complex Hervormde Kerk (rijksmonument) met begraafplaats, beplanting, voorplein, hekwerk, waterpartij
- Binnenweg (bij Huis te Bennebroek): Voormalig koetshuis behorend bij het voormalige Huis te Bennebroek
- Kennemerbeekweg 6 (bollenschuur)
- Reek 3
- Rijksstraatweg 42, 43 (oude raadhuis), 87-89 (Willinkschool: School met den Bijbel), 93-95
- Rijksstraatweg 113: Complex De Geestgronden (ziekenhuis Vogelenzang) met paviljoens, kerk, dienstwoningen, bedrijfsgebouw met watertoren en landschapsinrichting
- Schoollaan 72 (Villa Duinlust), 116 (bollenschuur)
- Schoollaan/Kerklaan Complex St. Luciaklooster met kloostertuin, landschappelijke aanleg, tuinbeelden en tuinobjecten, St. Jozefkerk, pastorie, kerkhof, Franciscusschool en Kerklaan

Bijlage 3

Belangrijkste literatuur en beleidsrapporten met betrekking tot de ruimtelijke structuur

- Albers, L., Landgoederen van Zuid-Kennemerland, Amsterdam 1984
- Bregman, C., Bennebroek in oude ansichten, Zaltbommel 1970
- Concept Welstandsnota gemeente Bennebroek: beleid en algemene criteria
- Craandijk, J. Wandelingen door Nederland, Haarlem 1887
- Cultuurhistorische Waardenkaarten Noord-Holland, gemeente Bennebroek
- Groesbeek, J.W., Bennebroek, beeld van een dorpsgemeenschap, Zutphen 1982
- Kennemerzoom, de themaprojectboeken natuur, waterhuishouding, visie stadsrandgebieden, landschap en cultuurhistorie, recreatieve structuren en verbindingen, 2001
- Krol, H., Heemstede, Berkenrode, Bennebroek: drie heerlijkheden in Zuid-Kennemerland, Heemstede 1992
- Ollefen, L. van, De Nederlandsche stads- en dorpsbeschrijver, deel IV, Amsterdam 1796
- Provinciale Monumenten Noord-Holland, Bennebroek, Haarlem 1987
- Ruimtelijke onderbouwing voor het bouwen van 52 eengezinswoningen aan de Schoollaan, Wilhelminaplein, Wilhelminalaan, 2003
- Startnotitie Nieuw Vogelenzang, Bennebroek 2003
- Welstandsnota gemeente Bennebroek gebiedsbeschrijvingen, opgesteld door het bureau SVP architectuur en stedenbouw, Amersfoort, 2002
- Verkaik, M., Het Huis te Bennebroek en zijn bewoners, Heemstede 1992